HRVATSKA STRAŽA

GOD. XVI. BROJ 4.

– 1918. –

Tiskar[illegible]ujetnički zavod „Miriam“ Rijeka.

Odgovori uredništva.

Dr. P. - Zagreb. — Vaš članak o pisanju „Hrv. njive“ (br. 15) je suvišan. 1. Poznato je svakome, da ona jednostrano prikazuje naše katoličke stvari. Mi smo pretpostavili, da kod Hrvata nemože biti kat. stranke, ako nije nacionalna, a kako će to in concreto biti, sigurno neće katolici ići u Jurja Demetrovića, socijalnog demokrata, da im sastavi program glede hrvatstva i katoličanstva. — 2. Ako kat. Slovenci vode politiku rada južnih Slavena to ne znači da je vode protiv Srba. To dakako ljudi oko „Hrv. njive“ ne pojme, jer po njihovu receptu moraju liberalci da vode politiku protiv katolika. — 3. Naš urednik zabacuje revoluciju onu, koju osuđuje kat. crkva u silabu. Narod može da stvori nar. državu i bez revolucije.

Socij. demokrati misle, da su kat. stanovište pobili, ako se dobrostivo nasmješe na naše razlaganje. To nije znak pameti, ozbiljne izobrazbe, skladnosti.

Jerko - D. — U br. 14 „Hrv. njiva“ zastupa slobodu savjesti, koju je u onom obliku osudila naša kat. crkva. U br. 15 zastupa misao, neka se istisnu iz bolnica svjetovne bolničarke. Dakle zagovara i tu po receptu framasonâ raskršćanjivanje. Zašto? Jer da redovnice ne traktiraju jednako i inovjerce kao katolike. Dokazi? Općenito tvrdi bez dokaza. Ako bi i naveli koji pojedini slučaj, to bi i mi pokudili i to bi se ispravilo. Nu zar će svjetovne bolničarke bolje voditi bolnice? Neka se čuju bolesnici, osobito siromašni, koji su n. pr. bolovali u kršćanskoj bolnici.

„Hrv. njiva“ hoće kao po narudžbi da već prije sklopljenog svjetskog mira izaziva u Hrvatskoj kulturkampf. Juraj Demetrović hoće i herostratske slave.

Ovaj broj zaključen je 1. svibnja 1918.

Babilon modernih misli.

Piše: **P. Teofil Harapin - Varaždin.**

Pripovijediti ću jednu pripovijest, koja je u potpunom skladu s onim, o čem ću sada govoriti. Bio vam neki zagorski seljak, koji je imao ženu, sina i snahu. Kako se često događa, snaha se više puta svadala s muževom majkom. Jednom upravo kad je sin bio kod oca, doleti stara sva razjarena k staromu, pa udri po mladoj, da se sve treslo: «Ona ti je takova i takova, onal mi se svagdje opire, tvrdoglava je, prkosita, lijena, ne zna se okrenuti, a hoće da gospodari i meni zapovijeda u mojoj kući!»... A stari sasvim mirno: «Naj se srditi, draga žena! Em ja znam, da je naša sneha zločesta Bum ja njoj več povedal kaj ju gre! Samo ti lepo hodi na svoj posel. Em ja znam da ti si dobra i *da ti imaš čisto prav!*» Ode stara a evo mlade. Sva ražarena doleti mlada: «Dragi čača, ja več ne morem toga prenašati! Mama su tak zločesti da ni z njimi za živeti! Jošče su jaki, pa hočeju da ja sama sve delam. Kuhati moram, prati, živinu dvoriti, drva nositi, pa vendar još navek larmaju na me i tak delaju zmenum kakti da sem družinče, a ne vaša sneha i žena vašega sina. Če bu to dalje tak išlo, ja poberem svoje, pa idem otkud sem i došla!»... Stari sluša sasvim mirno, pa isto tako mirno odgovara: «Naj se srditi, Katica, em ja znam kak je. Ti si dobra i predobra, a stara je pravi pozoj. Strpi se malo, bum ja več reda napravil. Samo ti lepo hodi na svoj posel, pa budi mirna, em ja znam, da *ti imaš čisto prav!*»... Ode i mlada, a ostanu sami otac i sin. Sin, koji je dosada mirno slušao, nije se više mogao suspregnuti, pa će ocu: «Je, čača, kak je to? Ja toga nemrem razmeti! Preje su bili mama tuj, pa su tuliko toga nametali na moju ženu, pa ste im vendar rekli, da *imaju prav;* a vezda je bila moja žena tuj i vse je drugač povedala od mame, pa ste i njoj rekli, *da ima prav.* Gdo bi to razmel?» «Je, dragi sin», odgovori stari sasvim mirno, *i ti imaš prav!*» Ovo rekavši ode na svoj posao.

Ovo je veoma zgodno, reći će tkogod. Eto kako se lako mir učini u kući! Jest, i ja odgovaram, ovo je veoma zgodno za čaću, da ne treba držati rasprave i istraživati, tko je kriv tko li ne; ali je veliko pitanje da li je

zgodno za istinu i kućni poredak, da li je time spor izmedu punice i snahe riješen? Držim, da će biti baš obratno. Stara će držati da ima ona pravo, jer joj je tako stari kazao; a mlada će držati da ima ona pravo, jer je opet isti stari i njoj isto kazao. I tako će još većom strasti napadati jedna drugu; nastat će još veći razdor, pa makar još stoputa stoičkim mirom dovikivao: i ti imaš prav, i ti imaš prav. I čim više bude stari tako tvrdio, tim manje će one dvije žene istraživati korijen zla, koji se nalazi možda i u jednoj i u drugoj — i jaz će rasti do potpunoga rasula, ako se ne dade koji sretnik, koji će obojim ženskinjama dokazati, kako griješi stari, kada taji istinu i svakoj daje pravo. Ali stari tako čini radi svoje komoditete.

Ove dvije žene koje sam spomenuo, simbol su nam ili slika opriječnih mnijenja, nazora u svim pitanjima, što se tiču ljudskoga života na zemlji od postanka njihovih pa sve do danas. Onaj sin, je nepristrani sudija, zdrav razum, koji uvida, da ne mogu imati svi ti nazori pravo, pošto su protivurječni (kontradiktorni). Stari «japica», koji hoće da sve medusobno izmiri, jest jedan dio moderne filozofije, kojom plovi veliki dio svjetske inteligencije. I ta filozofija s visokog piedestala dovikuje i svim tim sistemima i onima, koji traže nekakovu «stalnu» istinu: «I taj ima pravo, i onaj ima pravo, i vi imate pravo. Basta!» Ova filozofija to čini, jer joj nije stalo do istine, ili pače, jer upravo želi, da ubije pravi pojam istine!

I.

Filozofija ili umovanje ljudsko, kako je poznato svakomu, koji se i malo filozofijom bavio, ide za time, da istraži posljednje uzroke svega što na svijetu opažamo. Prije svega su se mislioci pitali, otkuda je naša spooznaja i naše mišljenje i kakovi su zakoni, po kojima imamo misliti i tako je nastala nauka o našem mišljenja ili takozvana *logika*, a u novije vrijeme pridružila joj se i *kritika*, koja ispituje valjanost našega mišljenja. Nu možda više, nego li samo njegovo mišljenje, zanimalo je čovjeka pitanje, otkuda taj vidljivi svijet, kako je dospio do toga stanja u kojem se nalazi; kakove su sve stvari na tom svijetu; što je čovjek i iz čega sastoji: što je njegovo djelovanje i po kojim se zakonima ravna. I tako su redom nastajale struke: *naravna teologija*, koja stavlja izvor svim stvarima u izvansvjetskom, umnom uzroku; *kozmologija*, koja se bavi bližim uzrocima ovoga svijeta; *psihologija*, koja istražuje pobliže narav čovjeka, osobito njegove duševne sposobnosti; *ontologija*, t. j. nauka, koja sva bića bilo vidljivog svijeta, bilo nevidljivog promatra pod onim pojmovima, koji su zajednički svima, kao n. pr. što je to bit stvari; što se razumijeva pod uzrokom; učinkom; kakovih sve ima bića; koji su zakoni zajednički svim stvarima itd. Jer su to dakle pojmovi i zaključci uma, te nadvisuju osjetne pojave, zove se ta znanost *metafizika*, t. j nadfizična, nadosjetna spoznaja stvari; i napokon *etika*, koja govori o zakonima djelovanja ljudskoga. Zar ne, široko, ali i sklisko polje za ograničeni um ljudski!? Pa zar će onda biti čudo, ako će kod tih pitanja i odgovora na njih doći i do najapsurdnijih odgovora, već prema tomu, tko na njih odgovara: misaon čovjek ili maštar, pjesnik; veliki duh ili pigmejac; čovjek, koji traži istinu, ili slavohlepnik; pošteni um, ili laskavac mogućnika i svojih strasti. Ima jedna knjiga, koja visoko nadvisuje svojim sadržajem obični ljudski um. Otkrivenje naime sv. Ivana. O toj knjizi napisao je glasoviti Fillion: «.... možemo reći, da povijest tumačenja Apokalipse sačinjava veliko poglavje u povijesti ljudskoga ludovanja».[1])

Ove bi riječi mogli pravom upotrebiti i za filozofiju. Pa nije ni čudo, jer tu se radi o najvišim zagonetkama za naš um, radi se o vidivom i nevidivom svijetu, radi se dapače i o samom najzadnjem uzroku svega — o nevidivom Bogu! Koliko je tuj palo mnijenja, koliko je tuj nastalo sustava, gdje često pobija jedan drugoga, znade najbolje onaj, koji je proučavao povijest filozofije. Upravo do ogavnosti istaknuo je ova protivurječju Gustav Flauber, u svojoj drami «Die Versuchung des Hl. Antonius».[2])

Da nam bude da stvar očitija, pogledajmo, koliko kraće možemo, razrožnost mnijenja barem kod jednog velikog pitanja ljudskoga roda. Jedno od glavnih pitanja za ljudski rod bilo je pitanje, *opstoji li Bog?* Na ovo su pitanje odgovarali dvojica: Um i vjera. Pa što je sve ljudski um odgovorio na to najvažnije pitanje? Prije svega na ovo je pitanje zdravi razum odgovorio, a i sada odgovara: Jest, ima Bog! Ima jedan najsavršeniji duh od vijeka, koji je začetnik i uzrok svega što izvan njega postoji, t.j. svekolikoga vidivog i nevidivog svijeta. Pa je li razum dostojao, da svi ljudi prizrnaju tu istinu? Žalibože, nije! Ali tomu nije kriv

---

[1]) ....on a pu dir que «l'histoire de l'interprétation de l'Apocalypse forme un chapitre considérable dans l'histoire de la folie humaine» (La sainte bible. Paris 1904 VIII. 790 nota 1.).

[2]) Prevedenoj na njemački od Felixa Paul Greve. Bruns. Minden in Westfalen. Auktor je potpuni racionalista, pa su mu i djela: Madame Bovary i Salammbo na indeksu. (Index libr. prohib. 1911. str. 132).

razum, već nešto drugo — ljudske strasti. A što je odgovorila vjera? Svaka vjera odgovara, da ima neko više biće, o kojem na stanoviti način zavisi vidljivo stvorenje pa i čovjek, jer vjera bez tog višeg bića bila bi apsurd, a ne vjera! A ipak, kolike li razrožnosti, u njihovim naukama! Objava staroga i novoga Zavjeta uči ono, što uči, kako prije spomenuh, i zdrav razum: Jedan je vječni Bog, koji je stvorio sve svojom svemogućom voljom, gospodar neba i zemlje, uzrok i svrha svega što postoji. Ali evo jada iznenada! Eno tamo daleko u zemlji gordih piramida diže se stara mumija i viče: Ima više bogova! Zar ne znate za našega Raa, Ozirisa, Izidu, Tifona s cijelom njihovom svitom? A šta su naši jarci, vrapci, krokodili, ibisi, a nada svima naš božanstveni bik Apis? ... Za njom se pomaljaju Asirac i Babilonac sa svojim Balom, Melitom, Aršarom, Mardukom i što ti ja znam, kakvom sve svojtom ne i više: Evo to su pravi bogovi! K njima se pridružuje Feničanin s Ašerom, Molochom, Astartom, Melkartom i drugim manjim bogićima! Još se nisu ni ovi obredali, već se gura naprijed brahmanac iz Indije i pokazuje na svoga Indru, ali ga brzo zamijenjuje sa Brahmom, Višnju i Siva, gdje ipak ne možeš razabrati, je li to jedno božanstvo s trim osobama, ili s trim atributima, ili su pak to tri osobe. Jednom vam se predstavlja tako, drugi put, kao neko biće, koje je od vijeka spavalo; onda se probudilo i svojim probuđenjem zadobilo oblik ovom svijetu. Tom emanacijom nastaju i kaste ljudi: Iz ustiju *braminci* (svećenici); iz ruku *ksatrije* (vojnici); iz bedara *vajše* (ratari); iz nogu *sudre* (ratari). Svi ovi ipak ostaju sjedinjeni s njime i čine s njime jedan bitak. (Bazala: Povjest filozofije I. str. 34.) Uz to čudovište sjedi na nebu i cijeli roj heroja i drugih bogova. Još niste mogli pravo proučiti tih bogova, kad eno dolazi Sakja Muni, koji baca sve te bogove s indijskog nebišta i postavlja za jedinoga boga «ništavilo». Svojim mrtvenjem postizava spoznaju, da je on jedno s tim ništa, i to spoznajom postizava najveću mudrost, postaje Buddha, t. j. mudrac, spasitelj, svijeta — bog, koji nalazi blaženstvo u svojoj «nirvani». I tako motrite mjesto množine bogova pred sobom panteistički kaos! Uz Buddhu ili Sakja Muni gura se napred Zaratustra predstavnik iranskih naroda. On pokazuje na svoju mudrost u Zendavesti predstavljajući nam bogove svjetla s Ormuzdom na čelu i bogove tmina s poglavarom Arimanom, i ujedno pokazuje krvavu bitku, u kojoj se te dvije stranke neprestance krešu. Ali evo već se približava nova povorka! Hi-

ljade ih ima! To su časni bogovi Olympa i divnog Lacija! Grci i Rimljani im se klanjaju! Zar svi? Ne! Protagora dvoji, da li uopće opstoje; Diagora Melije i Theodor Cirenaički ih zabacuju, Sokrat, Plato, Cicero, Seneka im se u privatnom društvu rugaju, a u javnosti im se klanjaju. Sokrat moli svoje prijatelje, da žrtvuju Eskulapu kokota, kako mu ga zavjetovao. Plato uči da treba zadržati domaću vjeru, pa makar i kriva bila (De republica l. 4). Cato se izrugava svećenicima bogova: Miror, quod haruspex haruspicem videns non rideat, pa mu to odobrava Cicero, ali ujedno veli: «A patribus acceptos deos placuit colli...» (De Divin. l. II. c. 24). — Otvaraju se zavjese, vide se gradski trgovi, hodnici kuća i privatne sobe, sve puno kojekakovih statua, kipova. Pred njima se dimi tamjan, a idolopoklonici padaju pred tim kipovima na tla, jer to su njihovi bogovi! Zar ne, prekrasan prizor za um ljudski? Iza tih kipova stoji Horacije, pa fićuka svoju pjesmicu rugalicu:

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum;
Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse deum. Deus inde ego» (l. I. Sat. 8.).

(Nekad bazgov bijah panj meki, bez cijene drvo;
Kad tesar, ne znajuć, klupu skleso bi, il' Priapa
Il htjede da boštvo budem. Bogom postah tako.)

Sokrat, Plato, Aristotel možda i Seneka priznaju jednoga Boga, ali Sokrat zato umire, jer mu govore: Unus Deus nullus Deus! Aristotel priznaje tog Boga, ali mu uz bok postavlja vječnu materiju! Demokrit, «philosophus ridens», zabacuje Boga, a opstoji mu samo vječna materija sa svojim atomima! K njemu se pridružuje velika četa starih i novih ateista, kao Holbach, Feuerbach, Moleschott, Büchner, Haeckel i drugi.

Ne opet tako, viču drugi! Opstoji Bog, ali to nije osobni Bog. Već brahmanci vele, da ima samo jedan bitak, a sve što opstoji, nije nego li vanjsko ukazanje toga bitka i ima se vratiti na staro svoje stanje. Sekundiraju im novoplatonici Porfirije u 3. stoljeću i gnostici sa svim svojim glupim emanacijama kojekakvih «nous» t. j. razuma, logosa, phronesis, sofije, dinamisa i eona (demiurga) s 365 redova. Tu redom dolaze Saturnin, Bazilid, Valentin, Marcion, Karpokrat, Bardesan, Hermogen i drugi. Slijede im sa svojim panteističkim sanjarijama arapski filozofi 11. 12. stoljeća, zatim Giordano Bruno, Spinoza, Goethe, Lessing, Fichte, Schel-

ling, Schoppenhauer, Hegel, Hartman i drugi. Kod nas izgleda, da im je pristaša filozof-pjesnik Kranjčević:

Moje su oči suhe! Duh moj trza me negdje
U bezdan svemirske magle, na konac mirijada;
Vjerujem: da sam ko ona vječit svuda i svagdje
Iskra, a ne znam gdje gori joj klada!
— — — — — — — — —
Svedno mi, samo kad ćutim, da s panja sam iver njena.[3])

Svim tim ljudima postoji samo jedna substancija i to ili tvarna, a sve drugo je njezin razvitak, i tako imamo materijalistički panteizam; ili pak jedna duhovna substancija, koja se pod različitom oblicima, osobito razumom ljudskim razvija do samosvijesti, i tako imamo idealistički panteizam.

Ne, ne, gospodo! Ova vam nevalja, viču opet drugi! To su gospoda Bako Verulamski, Hume, A. Comte, Spenzer, a napose Kant. Mi doduše ne možemo dokazati, da Bog opstoji ali ga ne možemo ni nijekati. «Najviše biće ostaje za lih spekulativnu porabu uma jednostavni, ali ipak bezpogrješni ideal, pojam... čiju objektivnu realnost ne možemo doduše tim putem dokazati, ali je ne možemo ni pobiti[4]) pripovijeda nam Kant. «Sve logičke tvorevine, koje prikazuju dokaze za božji opstanak, sasvim su neodržive i maglene»,[5]) dovikuje nam Lange. O. Külpe nam tvrdi: «da dokaza za opstojnost Boga uopće nema, niti ne može biti»[6]). To su agnostici, t. j. ljudi, koji tvrde, da ne možemo Boga spoznati. Amo se pribrajaju Balfour, Brunetière, Blandel, Laberthonnière i svi oni, koje je pokojni papa Pio X. osudio kao moderniste.

Nije tako, viču opet Plato, Descartes, Leibnitz, Thomassinus, Kuhn. U nama je u duši našoj usaden pojam Boga već prije nego smo uopće na svijet došli — jer iz ovih promjenljivih stvari

[3]) Izbrane pjesme: «U noć mrtvih» 1898. str. 36.

[4]) «Das höchste Wesen bleibt also für den bloss spekulativen Gebrauch der Vernunft ein blossel, aber doch fehlerfreies Ideal, ein Begriff... dessen objektive Realität zwar nicht bewiesen, aber auch nicht widerlegt werden kann». (Kritik d. r. V. Transz. Log. II.).

[5]) «Die logischen Gebilde, welche Beweise für das Dasein Gottes darstellen sollen, sind durchweg haltlos und nebelhaft». (F. A. Lange: Gesch. des Material. I. 382).

[6]) ... dass es Beweise für das Dasein Gottes überhaupt nicht gibt und geben kann». (Einleitung in die Philos.[3] 265; kod Donata: Theodicea 1914. str. 11. slje.).

i ograničenih ne možemo doći do pojma vječnoga, neograničenoga bića!

Nije ni to istina, viču ontologiste Gioberti, Rosmini, Malebranche, već naš um ima u sebi moć, da Boga neposredno gleda, a isto tako u njemu i sve vječne nepromjenljive istine.

Jok ni to ne stoji! Sve što znamo o Bogu, tvrde tradicionaliste Lamenais, Bautain, Bonald, dolazi od Boga po objavi. Bez objave Božje nema spoznaje Boga, a ni nijedne druge istine!

Puštam na stranu sve druge heretičke nauke gledom na Boga, sv. Trojstvo, Isusa Krista i tako dalje. Dakle na jedno samo pitanje, što znamo o opstanku božjem, koliko li protuslovnih izjava. Taj isti pojav rascjepkanosti i stotine izjava nalazimo u filozofiji i na sva druga važna pitanja: o svijetu, o čovjeku, o duši, o ćudoređu našega djelovanja i t. d. Ima tuj tvrdnja, da se čovjek krsti od čuda, pa se pita, je li moguće, da su takove nakaze mogle proizaći iz ljudskoga uma. Pa kad čovjek sve to promotri, mora uskliknuti: Babilon, Babilon, pobrkane ideje, smućeni pojmovi! ....

II.

Ali ne, nije to još pravi Babilon! Uvijek je bilo bludnja i bit će ih! Uvijek se našlo upaljenih mozgova, koji su drugim prodavali svoje utvare i sanje, kao čistu istinu. Ali to su bile pojedine pojave i zdravi im se um brzo opro. Ako je i bilo velikih zabluda, ako izuzmemo stare skeptike, nije ipak nijedan sistem poricao mogućnost spoznanja istine, ili barem nije nijekao, da postoji vječna, nepromjenljiva istina, i da duh ljudski ima zadaću, da tu istinu spozna. Ali pravi babilon u mišljenju nastao je tek ovih zadnjih stoljeća, kada su se pojavili Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Wund, Paulsen, i cijelo jato drugih zastupnika idealizma, koji su porušili temeljne zakone mišljenja ljudskoga. Za njih više ne opstoje prvi principi uma: da ništa ne može ujedno biti i ne biti; za njih ne opstoji princip uzročnosti, princip istovjetnosti. Sve je to tek produkt našega uma, koji više ne može spoznati nikakove stvari, kakova je u sebi, već jedino, kako ju naš um zaodjeva ili dapače sam stvara. I — heureka! — našli smo ključ, koji otvara pravi pogled na spoznaju istine. Istina nije podudaranje našega razuma sa stvarima izvan uma, već je istina porod samoga uma, ona je čedo subjektivizma viču idealiste. Heureka,

pomažu idealistima svojim drečanjem pristaše apsolutnog evolucijonizma. Istina je podvrgnuta razvitku kao i sve druge stvari! Danas drže ljudi, da je 2 + 2 četiri, ali može doći vrijeme, kad će se um ljudski tako razviti, da će držati, da je 2 + 1, ili 2 + 3 četiri! Nema dakle apsolutne istine, pa je stoga Sisifov posao tražiti je. Na stran dakle s onom filozofijom, koja traži, teži da spozna nekakove vječne nepromjenljive istine; na stran s vjerom, koja uči nepromjenljive dogme. «Historičko-genetički način mišljenja odrekao se apsolutne istine; ne obaziruć se na logiku i matematiku ima samo relativne a ne vječne istine!», uvjerava nas Paulsen.[7]) Kao što se sve na svijetu mijenja, tako se mijenja i pojam istine. Pa pošto po evolucijskoj nauci nema ništa stalnoga, već je neprestano postajanje, razvitak prava bit stvari, stoga je istina takova, kakav je razvitak stvari, t. j. danas može biti ovakova, sutra onakova. Tako nas tješi filozof Eucken: «Pošto prema izrijeku Hegelovom istinu bitka sačinjava postajanje, to moraju i ideali postati gipkijima, i ciljevi promjenljivima, tako postaje i istina, čedom doba (veritas temporis filia). Time se naćko život podvrgava potpunom relativizmu, ali takav je relativizam s izčeznućem starog načina mišljenja izgubio svaki strah. Ta kao glavni cilj ne vrijedi više podudaranje s nekom istinom, koja već postoji.[8]) Dakle ne treba se ničega bojati! G. Hegel se dostojao izjaviti, da bit stvari nije nešto postojanoga, nepromjenljivoga, već je bit stvari postojana promjena bivanja, tako, te ne možemo potom kao ni po izjavi Heraklitovoj znati, je li isto sunce danas sije, koje nas je n. pr. jučer ili lane grijalo! Πανται ῥει, sve teče i nema ništa postojana, već je sve neprestano postajanje. Pa kao što se to postajanje neprestano mijenja, tako i istina. U svakom stadiju postajanja imamo i drugu, novu istinu, kojoj nije nipošto potrebno, da bude s kojim prijašnjim stadijem raz-

[7]) «ide historisch-genetische Denkweise hat die absoluten Wahrheiten aufgegeben: es gibt abgesehen von Logik und Mathematik nur relative, nicht ewige Wahrheiten». (Paulsen: Immanuel Kant 1904. str. 420).

[8]) «Bildet so nach dem Ausdruck Hegels das Werden, die Wahrheit des Seins', so müssen auch die Ideale die Beweglichkeit teilen, so werden auch die Ziele veränderlich, so wird die Wahrheit ein Kind der Zeit' (veritas temporis filia). Das unterwirft augenscheinlich das Leben einem völligem Relativismus, aber solcher Relativismus hat mit dem Hinfälligwerden der älteren Denkweise allen Schrecken verloren. Denn als Hauptziel gilt ja nicht mehr die Uebereinstimmung mit einer vorhadenen Wahrheit» (Eucken: Geistige Strömungen der Gegenwart 1904. 197).

vitka u skladnosti! Prema tome primamo jednu istinu, pa je nosimo, dok se ne istroši, i navlačimo novu, koja se polagano razvila u duševnom postajanju i raštenju u našem mišljenju. Iz toga slijedi, da je svaki proizvod uma dobar i istinit za dobu onoga razvitka; za onu osobu, u kojoj se događa taj razvitak. Jasnije, nego li ovi magloviti filozofi govori nam publicist Hermann Bahr Pišući o slobodnoj školi, veli: «Ta mi danas više ne vjerujemo u istinu, koja bi bila za sve valjana, nego mi mislimo, da je istina najnutarnjije vlasništvo čovjeka, koje ima opet svaki u sebi samom tražiti i naći, jer ono i nastaje upravo iz ove svete moći vlastitoga istraživanja i vlastitog otkrića, inače je to samo isprazna, bezživotna, netvorna i nemoćna, kukavna stvar.[9])

I k nama se u našu hrvatsku knjigu počela pomalo šuljati ova nauka. Ne obaziruć se na ove ili one feljtonističke radnje i članke u časopisima, mislim da ne činim krivo nikomu, ako upozorim za neke izjave profesora Dra. Bazale, koji se u svojim radnjama redovito služi stilom: ibis redibis numquam peribis, t. j. čovjek ne može nikada točno shvatiti, što on misli. Dozvolite nekoliko primjera. Na jednom mjestu veli on. «Eili ovi (filozofički sustavi naime) kako mu drago krivi, svagda ima u njima nešto vrijednosti i istine; besmisao (absurdnost) ne bi se mogao ni shvatiti ni izreći, a sustav, koji bi počivao na posve besmislenom načelu, ne bi mogao ni živjeti niti se razvijati. «Zablude *načelne* (!) sastoje se u nekoj nepotpunoj istini, nipošto pak u nekoj posvemašnjoj (apsolutnoj) nevaljalosti».[10])

Za kritiku filozofskih sustava veli, da joj «ne smije služiti podlogom uvjerenje historičarevo, niti mu napokon smije biti ishodištem bilo koji određeni sustav filozofijski.»[11]) Zato veli, da mora biti kritika imanentna a «načelo za ovo prosuđivanje jest: formalno logična dosljednost (konsekvencija)» dotičnog sustava.[12]) To je negativna kritika, a pozitivna ide za tim «da odredi vrijednost sustava prema načelu intelektualne plodnosti, t. j.

[9]) «Wir glauben ja heute nicht mehr auf eine Wahrheit, die für alle giltig wäre, sondern wir meinen, Wahrheit sei des Menschen innerstes Eigentum, das jeder wieder erst in sich selbst zu suchen und zu finden hat, weil es eben aus dieser heiligenden Kraft des eigenen Suchens, eigenen Findens erst entsteht, sonst ist's nur ein leeres, lebloses, nichts wirkendes und unvermögendes leidiges Ding» (Austriaca 1911. str. 173).

[10]) Dr. A. Bazala: Povjest filozofije. 1906. I str. 26.

[11]) n. n. mj.

[12]) str. 27.

koliko su utjecali na razvoj i usavršenje nazora o svijetu i životu»...[13])

Gospodo, to su fraze! Meni ne ide u glavu, kako bi mogao sustav, koji je «*kako mu drago krivi*», dakle i posvema krivi, sadržavati u sebi nešto vrijednosti i istine! Ne razumijem, kako se «*načelne* zablude sastoje u nekoj nepotpunoj istini». Neshvatljivo je posvema, kako ću prosuđivati valjanost, istinitost nekog sistema, ako ni dogmatsko (bilo vjersko, bilo filozofsko), ni osobno uvjerenje ne uzimam za mjerilo ispravnosti. Sama konsekvencija, logička dosljednost unutar sistema ne dokazuje ništa za njegovu valjanost ili istinitost. Pitanje je naime, da li je *pretpostavka*, na kojoj se temelji koji sustav, valjana i istinita? Bez toga sva dosljednost unutar sistema otaje lijepa logička zgrada bez temelja. Kantov je sistem n. pr. u unutarnjosti svojoj sasvim dosljedan. Još dosljednijim je postao kod Fichtea, Schellinga, koji su ga logičkom dosljednosti dotjerali do nijekanja svake nepromjenljive istine. Pa kako može onda biti istinit? Intelektualna plodnost «za razvoj i usavršenje nazora o svijetu i životu» je isto tako fraza, ako nemam objektivnog mjerila, spoznaje u čem se sastoji razvoj i usavršenje nazora o svijetu!

Na drugom mjestu veli ovako: «Svaki čovjek mora svoju filozofiju doživjeti. Zahtjev ovaj ne da se dakako provesti, ako svijet naših spoznaja i misli ne čini organičku cjelinu s čuvstvima i htijenjem... *Svako očitovanje ima pravo na opstanak* samo, koliko povisuje i obogaćuje cjelinu života». Izgleda, da se spoznaja i misli imaju ravnati prema čuvstvima i htijenju, a ne obratno! Malo dalje kaže nam: «Samo težnja za idealom je jedna; zamišljanje ideala je prema subjektu razno, te se može stupnjevati: prodiranje u bivstvo istine može i u pojedinaca i u ljudskome rodu biti sve intenzivnije, i zato se istina ne da — kodificirati».[14]) K tomu dodaje: Shvati li se pak istina kao odraz cijeloga bića duhovnoga (koje je to biće?!), onda je zamišljanje njezino i usprkos individualizovane slike, u kojoj se javlja, zaštićeno od samovoljna subjektivizma».

Sve te izjave nekako su u oprijeci s poznajom «kodificirane», t. j. nepromjenljive istine, pa makar nas g. prof. sto puta uvjeravao, da su zaštićene od samovoljnog subjektivizma!

[13]) Dr. Bazala: «O A. Aškercu kao misliocu» u knjizi A. Aškerc: Izabrane pjesme, str. VII.

[14]) str. XIX.

Iz spekulativnog polja prenose ti filozofi tu nauku na polje etike, t. j. na polje našega djelovanja, pa nas Westermarck poučava, da «nema u ćudoredu nikakvog apsolutnog mjerila», da «nema nikakvih općenitih ćudorednih istina». Prof. Broda nam kaže «da su sve ćudoredne vrijednote relativne; za svaki narod, svaku kulturu, svaki društveni sloj i svaku slobodnu osobu različite».[15])

Subjektiviste nas dakle uče, da istinu stvara um, a izvan uma nema ništa istinitoga, čemu bi se imao prilagoditi um. Oni tvrde, da nema ništa u sebi ćudoredna, dobra ili zla, pa stoga ne treba tražiti, što je dozvoljeno, što li ne, sve bo je relativno prema kulturi i razvitku dobe, naroda i pojedinca!

Što da odgovorimo na to? Odgovaramo, da imade relativne istine u tom smislu, što je zaista različita spoznaja istine u pojedincima i cijelim narodima prema sposobnostima i razvoju spoznaje. 2 + 2 je četiri. To je jedna objektivna istina, da li ja mislim ili ne, da je tako. A ipak tu istinu spoznaje jedan seljak, spoznaje ju i profesor matematike. Pa kolike li razlike u njihovom spoznanju. Istina je, da imadu djeca štovati roditelje. Tu istinu spznaje divljak i filozof. Pa ipak, kolike li razlike između jedne i druge spoznaje. Pa ipak obojica spoznavaju istu istinu. Galilej i Kopernik spoznali su istinu, da se zemlja kreće oko sunca. To isto spoznavaju i današnji astronomi. Pa ipak, koliko je savršenije njihovo spoznanje! U tom smislu dopuštamo i mi relativnu istinu! Ali zar je to zato druga istina danas, zar je bila drugačija prije, ili zar nije postojala i onda kada nije za nju nitko ni znao, ili dapače i protivno držao!?

Kod gospode subjektivista to nije tako! Istina se kod njih ne mijenja samo pogledom na savršenost spoznaje u ljudskom umu, već se istina mijenja u samoj sebi, jer po tvrdnji njihovoj i nema objektivne istine, već ju, ne: *pronalazi*, ne: *spoznaje*, već: ljudski ju um *stvara!*

A ako je tome tako, onda pravom pitamo te filozofe, ima li kod njih još kakove razlike između istinitoga i lažnoga, pa će bit prisiljeni, ako su pošteni i dosljedni reći, da nema! Nu oni se

[15]) Kod Donata: Die Freiheit der Wissenschaft, str. 59: *Westermarck:* dass es «in der Sittlichkeit keinen absoluten Massstab gibt», dass «es keine allgemeinen sittlichen Wahrheiten gibt». *Broda schreibt:* «dass alle moralischen Werte, relativ, für jedes Volk, jede Kultur, jede soziale Klasse und jede freie Persönlichkeit verschieden sind».

mjesto toga rade služe kojekakovim pitijskim izjavama. Jedan je izmedu «kuražnijih» njihovih korifeja ipak otvoreno progovorio, a to je Nietzsche. On veli: «Lažnost nekog sudenja, nije još nikakav prigovor protiv sudenja: u tome zvuči naš novi način govora još najčudnije. Pitanje je naime, ukoliko pospješava i uzdržava život, uzdržava vrstu (ljudsku) ili ie dapače odgaja; i mi smo načelno skloni ustvrditi, da su nam najlažniji sudovi najpotrebitiji!»[16]) Pa to da nije babilon, pomućenje pojmova!?

Evo to je taj subjektivizam sa svojom istinom u pravom svijetlu: «najlažniji sudovi su nam najpotrebitiji!», samo ako su korisni za ovaj život, ako pospješuju život — pa da nadopunim misao idealističku — život bez Boga i zakona! Ljepše svjedodžbe, koliko mu je stalo do istine, nije si mogao cijeli sistem relativne istine zaista dati.

*

Gospodo, još samo nekoliko refleksija! Kod zidanja babilonskog tornja bio je onim ljudima pomiješan jezik, ali su im bile ideje iste. Vele, da se bore za slobodu znanosti, a kad tamo, oni ruše svaku znanost. Jer što je znanost, ako ne spoznaja stalnih zakona, nepromjenljivih istina, neovisnih o ljudskim hirima? Tuj stoji pogažen um ljudski. Iz pogaženog pojma istine nastala je krilatica: Poštuj svačije uvjerenje. To je isto što i reći: Poštuj laž i istinu! Kad sam jednom pobijao jednu krivu nauku, rekao je neki profesor đacima, pred kojima sam to učinio: P. Teofil bi ipak morao malo više paziti na to, da imamo poštivati svačije uvjerenje. Što sam mogao? Poslužio sam se retorzijom ad hominem: Dragi moji, rekoh đacima, kad u školi štogod krivo odgovorite, pa će vam taj g. profesor htjeti zapisati pet, recite mu: Molim g. profesore, vi mi ne smijete dati drugi red. Ja sam tako mislio, pa ako je to drugačije nego mislite vi, — molim poštujte moje uvjerenje!... Ne dakle: Poštuj svačije uvjerenje, nego: poštuj svakoga, a nada sve istinu!

To isto vrijedi za onu drugu kritalicu: «Svaka je vjera dobra». Filozofi relativne istine poput onog starog «japice» dovi-

[16]) «Die Falschheit eines Urteils ist uns noch kein Einwand gegen ein Urteil: darin klingt unsere neue Sprache vielleicht am fremdesten. Die Frage ist, wie weit es lebenförndernt, lebenerhaltend, Art-erhaltend, vielleicht gar Art-züchtend ist; und wir sind grundsätzlich geneigt zu behaupten, dass die falschesten Urteile uns die unentbehrlichsten sind» (Cfr. Donat, o. c. str. 62, 63).

kuju svakom vjerskom i filozofskom sistemu: i ti imaš pravo, i ti imaš pravo! Samo jednoga ne mogu podnositi, sistema naime nepromijenljive istine, koja je utjelovljena u nauci katoličke crkve To se dogada valjda u ime logičke dosljednosti!... Ako je svaka dobra, pustite svaku pri miru, pa prema tome i našu!

Moderna filozofija je bolesna i to veoma bolesna. U toj bolesti mogao bi se raspuknuti ljudski mozag, jer se umu nanosi najteža povreda, nasilje, da sudi protiv evidencije, da može spoznati istinu i da je istina nepromjenljiva. Da li će um podleći tomu nasilju? Ne će, jer je narav jača od umjetnog pritiska; jer kako je već Horacije rekao: «Naturam si furca expellas, tamen usque redibit».

U ime slobode mišljenja uništila je moderna filozofija zakone mišljenja, a na obranu pogaženoga uma tko je ustao? Ustao je onaj, na koga viču, da sputava ljudski um, — katolička crkva — u koncilu vatikanskom i na usta Pije X. u dekretu: «Lamentabili sane exitu» i enciklici: «Pascendi dominici gregis». Ova crkva nam ponavlja i danas riječi velikog sv. Pavla: «Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam»... (Coloss. II. 8.).

Prosvjetni zadaci lijepe umjetnosti.

Piše: **Dr. A. Mahnić - Krk.**

Lijepa umjetnost u službi katoličke Crkve.

Čitava je katolička liturgija živo remek-djelo pjesništva i svih umjetnosti zajedno. Katolička liturgija proglasuje nekako kroz sve vijekove zakone, po kojima bi se imale njegovati lijepe umjetnosti.[1]) U ovu su se liturgiju ugledavali katolički umjetnici, te se ima upravo ovoj okolnosti pripisati, te su se dovinuli one idealne visine umjetničkog stvaranja, koje nije ni s daleka dostigla stara klasička umjetnost.

Hram je Božji postao hramom umjetnosti. Ta tu valjalo je iskazivati dostojnu počast i poklonstvo istom Bogu, komu su se u betlemskoj koljevci poklonili anđeli pjevajući slavu. U hramu katoličkom prebiva pravi živi Bog u oltarskom Sakramentu. Tu se danomice Sin Božji Ocu prikazuje za braću, tu sjedeći na prijestolju milosti prima njihovo poklonstvo, Zato je umjetnički morao da uloži sve sile, e učini od crkve što lijepše i dostojnije boravište Bogu svome. To zahtijeva neizmjerno veličanstvo Božje; uz to umjetnost ima zadaću, da u onima, koji polaze hram Božji, pobuđuje osjećaje strahopočitanja, pobožnosti i ljubavi prema Bogu, koji boravi među ljudima kao njihov otac, prijatelj i spasitelj.

Sišavši Bog s neba na zemlju posvetio je vrijeme i prostor. Vrijeme su i prostor pojavne forme lijepe umjetnosti, pa se prema tome i umjetnost dijeli dvostruko: na glasovnu i oblikovnu umjet-

[1]) Meyenberg: Brennende Fragen I., 51.

nost. Jedna i druga se vrst lijepe umjetnosti u katoličkoj Crkvi razvi do sada nevidjene savršenosti.

Glasovna umjetnost. Ovamo spada u prvom redu liturgična glazba i himnologija „umjetnina, kakove nijedna kultura, kakove uopće nikada nije svijet vidio“. Ovamo spadaju n. pr. himni kod sv. mise ili u časoslovu. Dosta spomenuti jedan „O sol salutis“, „Salvete Christi vulnera“, „Ira iusti Conditoris“. „Ave maris stella“, Stabat Mater“, „Dies irae, dies illa“ i t. d. Konvertit L. Hamerstein pripovijeda, kako je, još kao protestanat, čitajuć Goethe-ova „Fausta“, naišao na himnu „Dies irae, dies illa“, pa misleći, da ga je ispjevao Goethe sâm, on u velike se divio pjesničkom geniju Goethe-a. Tada nije Hamerstein kao protestanat ni s daleka slutio, kako katolička liturgija obiluje ovakvim pa i ljepšim pjesničkim blagom.

Istaći valja nadalje dramatički momenat u katoličkoj liturgiji. Dramatika prikazuje ne samo riječju, nego također gestom, činom. Katolička liturgija nosi obilježje dramatičkog prikazivanja. Najsvetiji i najuzvišeniji dramatički čin jest sv. misa. Obredi se mise odrazuju u sakramentima, u blagoslovima i ostalim crkvenim obredima. Iz ovih se crkvenih prikazivanja ili „misterija“ razvila i usavršila kršćanska dramatika. Ova se dramatika po osnovnoj zamisli bitno razlikuje od stare klasičke. Dok u potonjoj kao poglaviti vrhovni agens prevlađuje slijepi neumoljivi fatum, kojim se zatire u duši svaki idealni polet i moralnu snagu, fatum ustupa u kršćanskoj drami mjesto Providnosti sveznajućega mudroga Boga, koji udesom čovječjim upravlja kao ljubeći Otac, koji svoga Jedinca šalje na svijet, da spase ljudstvo. Time se tmurno očajno lice stare drame razgaljuje, a drama postaje snažno odgojno sredstvo oplemenjivanja i moralnog usavršivanja.

Što se tiče oblikovne umjetnosti, istaći nam je u prvom redu katoličku crkvenu arhitekturu. Razumije se samo po sebi, da su kršćani, netom što je Crkva tamne katakombe zamijenila sa svijetlom bijelog dana, počeli ulagati svu brigu u to, ne bi li Bogu svome priredili što dostojnije boravište. Počele se graditi kuće Božje, u krilu se katoličke Crkve porodili i sve više usavršili razni crkveni slogovi; slog bazilike, romanski, bizantinski, gotski slog, slog renesanski i t. d. Teško je reći, koji je slog dotjerao do višeg savršenstva. Bit ćemo najbliže istini, ako ustvrdimo, da je svaki od spomenutih slogova stvorio uzore ar-

hitektoničke umjetnosti, u koliko su uopće uzori na zemlji ostvarivi. Jedan se i drugi slog može podičiti hramovima Božjim, na koje se daju primijeniti riječi norveškog učenjaka i književnika, protestanta I. Saetera, što ih izriče o bazilici sv. Petra. „Kad sam jučer stajao gore u kupoli crkve sv. Petra, rekao sam si suznim očima. Zaista, to je kuća Božja, to su vrata nebeska! Gotovo se ne može vjerovati, da su ljudi mogli stvoriti takovo djelo umjetnosti... Tu ne možemo drugačije, nego da se s udivljenjem i sa strahopočitanjem klanjamo".

A što da rečemo o drugoj grani oblikovne umjetnosti: o slikarstvu i kiparstvu? Dosta napomenuti imena: Rafael, Michelangelo, Tizian, Cimabue, Giotto, fra Bartolomeo i t. d. Ovi su se umjetnici rodili u krilu Crkve, nadahnuti njezinim duhom i njegovani od njezinih ruku stvorili su remek-djela umjetnosti, koja zadivljuju vijekove. A bijahu ono upravo kršćanski misteriji iz kojih crpahu onaj polet, onaj idealizam, što čini njihova djela nenatkriljivim uzorima umjetničkog stvaranja. Ovo stvaranje postizava opet vrhunac u prikazivanju osnovnog misterija kršćanske objave: Isukrsta. Upućene Riječi i djevičanske Majke Božje, Uzmemo li kršćanskoj umjetnosti Našu Gospu i Isusa u njezinom krilu, što će joj još preostati? Na kršćanske se umjetnike u službi Crkve s pravom daju primijeniti riječi, što ih je izrekao učeni pisac za Michelangela: „U njima se rukuju kršćanska umjetnost i odanost kršćanskoj vjeri". Što ih drugo, nego li duboko kršćansko uvjerenje, ponukavalo, te su uvijek s nova slikali i klesali božansko Djetešce u krilu Marije. Isusa na križu, skidanje Isusa s križa i druge bezbrojne motive iz kršćanske objave?

Međutim kršćanska će umjetnost s početka gotovo isključivo u službi religije i crkvene liturgije, naskoro prestupiti prag hrama, e svoju preporodno pouzorbenu silu pokaže također izvan hrama. Katoličkoj Crkvi ide prije svega zasluga, što je u doba barbarskih navala na stari kulturni svijet, od propasti spasila remek-djela starogrčke i rimske klasične umjetnosti. I kad su kršćani za Konstantina zavladali svijetom, oni nijesu navijestili rat umjetnosti svojih dosadašnjih progonitelja, posve drukčije nego li to kasnije učiniše Turci i protestanti. Kršćani su spomenike poganske umjetnosti, ukoliko nijesu vrijeđali kršćansku ćudorednost, visoko cijenili, oni su dapače kipove poganskih bogova vadili iz hramova postavljajući ih na javna mjesta. Mišljenje kršćana one dobe o poganskim umjetninama izrazuje pjesnik Prudencije (iz druge polovice IV. vijeka) ovim riječima „Očistite mramorne kipove, što ste ih opoganili nevaljanim škropljenjem, te pustite tim umotvorima njihovu čistu ljepotu. To su remek-djela velikih majstora, hoću da ona rese vaš grad kao djela umjetnosti, i da ih više ne nagrdi odurni poganski obred."

Poganstvo su umjetnost kršćani poštedili, očistili, presadivši je na svrhunaravno tlo vjere i milosti, Kršćanstvo je profanu umjetnost podiglo u višu atmosferu, oduhovilo, pouzorilo, nadahnuvši je svojim uzvišenim idejama i toplinom čuvstva, kojom se tako značajno umjetnost kršćanske dobe ističe ispred stare poganske. Crkvena je umjetnost oplodila i profanu umjetnost u svim njezinim granama, bez Crkve ne bi se profana umjetnost dovinula one idealne visine, kojoj se divimo u umotvorima jednog Dante-a, Shakespeare-a, Michelangela i sijaset drugih. I najdotjeranije profane zgrade gotskog sloga, što ih je stvorio naš vijek, nijesu nego oponašanje velebnih hramova istog sloga iz srednjeg vijeka. Na kako nisku granu spada umjetnost, netom se počela odalečivati od slike, što joj je pokazana sa gore Sijonske! Pravo veli apologet Hetlinger: „Samo na crkvenim zadaćama može se umjetnost razvijati do stalnoga, vrijednoga sloga. Bez Crkve postaje umjetnost nestalna, te se izrađa do isprazne igre i do frivolnog dražila putenosti".

To nam potvrđuje i povjest renesance. Istina da su predstavnici renesance, i to najveći, ostali vjerni pozitivnom kršćanstvu, a mnogi se pristaše renesance opet odmetnuše od kršćanskih tradicija zapisavši na svoju zastavu restauraciju poganstva, što drugo ne znači nego emancipaciju puti od ćudorednog kršćanskog zakona. A to vodi do propasti umjetničkog idealizma, lijepe umjetnosti uopće. Doba je renesance ćudoredno spala na nisku granu, to priznavaju isti protestanti. I tu bijaše Crkva, koja spase, što je bilo u renesanci zdrava i dobra; a renesanca zahvaljuje upravo njoj svoju zlatnu dobu. Pape: Nikola V., Pio II., Julije II., Lav X. i drugi bijahu mecene stare klasične umjetnosti. I pjesništvo je pod egidom papinstva divno procvalo.

I kasnije umjetnički se ukus sve više i više izrođivao, što je više umjetnost zapadala stazom protukršćanskog svjetovnog nazora. Sedamnaesti je i osamnaesti vijek stvorio nenaravski i neukusni baroko i rokoko; a na kako je nisku granicu spalo umjetničko stvaranje u naše doba, pokazuje nam moderni naturalizam, secesijonizam, impresijonizam, futurizam i t. d. U ove

je „umjetnosti“ nestalo i zadnjeg traga idealizma, izgubio se i smisao za zdravu naravnost i pristojnost; umjetnici se moderne škole upravo natječu u izopačivanju i izrugivanju svega, što je prirodno, razložito, dobro. To priznaje i sâm Taine; drugi moderno doba zovu „dobom neukusa“. Koliko je u današnjoj umjetnosti još od nekakve vrijednosti, to većinom nije originalan plod našega vremena, nego oponašanje vrijednih djela iz dobe staroklasične i katoličke. Naš vijek stvara u umjetnosti od sebe gotovo samo brutalno. U umjetničkim se izložbama izlaže čovječje meso. Veliki, ako ne pretežni dio „lijepe“ knjige živi od preljuba, od seksualnih i moralnih perverziteta. Plastika kao da smatra gotovo jedinom zadaćom svojom, da prikazuje i veliča put, i podražuje živinske nagone. Bestidnost triumfira u knjizi, na pozornici, na javnim spomenicima. Kako bi i mogla biti praksa bolja od teorije? Od umjetnosti, kojoj kroji zakone filozofija materijalizma i pesimizma, i ne možemo drugo očekivati. Što se veli, za glazbu Wagnerovu, da je schopenhauerjanska, isto se može s pravom ustvrditi za modernu umjetnost uopće, u koliko se iznevjerila tradicijama kršćanske škole.

Preporod katoličke umjetnosti.

Općeniti otpad od Crkve i kršćanskih tradicija, što ga je prouzročio racijonalizam i naturalizam, izazvao je sveopću katoličku reakciju u svim granam privatnog i javnog života. Ova se reakcija zapodjela u znaku Bezgrješnog Začeća. Katolički se narodi počeše vjerski osjećati i moralno preporađati. Filozofija, ostavivši subjektivističko stanovište, vraća se k vrelu jedino zdrave „sveđerne“ filozofije Aristotelove i Tomine. Socijologija postavi se na nepokolebive temelje Kristova Evanđelja, a na ustuk socijalnoj demokraciji udaraju se temelji kršćanskom demokratizmu.

Red dolazi na lijepu knjigu i umjetnost. I tu se već pojavljaju počeci katoličkog preporoda. Nema gotovo katoličkog naroda, a da se nijesu u njemu učinili barem prvi pokušaji ne bi li se lijepa knjiga i umjetnost otela utjecaju „moderne“ i opet osvojila za kršćansku ideju. Na žalost i tu se katolici ne slažu. Jedni u nastojanju oko preporoda umjetnosti zauzimaju doduše kršćansko, ali interkonfesijonalno stanovište, pristajući uz načelo, da se beletristika i lijepa umjetnost ne smije zaokviriti zakonom

katoličke vjeroispovjesti. Dok se drugi postavljaju na specifično katoličko stanovište tražeći, da se i u beletristici i u drugim granama lijepe umjetnosti odrazi katolička dogma.

Konstatujemo s veseljem, da uz ovo drugu struju većinoma pristaju naši mladi beletriste. Njihova dosadanja izdanja i glasila ne dopuštaju nam, da o tome i najmanje dvojimo. Otvoriti hrvatskome narodu katoličku literaturu i umjetnost, sačinjava jedan integralni dio katoličkog programa, koji nije drugi nego što ga je proglasio Pio X.: sve uspostaviti i preporoditi u Kristu. Tko je rekao *a*, on mora da reče i *b*.

Savremeni zadaci katoličke lijepe umjetnosti.

Uzvišeni su zaista zadaci, što ih ima u naše doba da vrši katolička umjetnost u službi svoje majke Crkve, pa već radi toga je naša dužnost, da svim silama poradimo oko njezina preporoda.

Prvi je zadatak *apologetične* naravi. Neodoljiva je sila, kojom prava katolička umjetnost, naročito crkvena, djeluje na inovjernike. Katolička se umjetnost u tom pogledu s pravom može usporediti sa znanstvenom apologetikom, kako se odrazuju u umjetnosti zrake vječne božanske ljepote, koja i drugo nije nego sjaj vječne istine. Pa kao što sunčana zraka vodi oko do izvora svijetla, do sunca, tako vodi i prava umjetnost ljudski duh do izvora ljepote i istine, do Boga.

„Tko bi mogao izbrojiti, koliko se je obraćenja pripravilo, unaprijedilo, svršilo; koliko se je ljudi potpuno obratilo na život milosti i vjere uslijed tih svetih harmonija (pisac govori o gregorijanskom koralu), koje su se jednoć u boljim vremenima iz stotina i stotina katedralki i samostanskih crkvi dan na dan dizale k nebu, moleći i Boga pomirujući“.[2]) O istom koralu piše protestanat Thibaut, da je to „uistinu uzvišeno, nebesko pjevanje... kad se koral umjetnički izvodi, dublje se dojmi duše, nego mnoge novije kompozicije, koje smjeraju na efekat“.[3]) Drugi protestanat, norveški književnik I. Sacter, kojega već gore spomenusmo, veli o Rimu, što su ga u prvom redu stvorili pape iz doba renesance. „Što smo čuli i što smo si predstavljali o

[2]) Dr. Zardelli: „Die Harmonie der Harmonien“, str. 11.
[3]) Kod Fr. Haberla: „Magister choralis“.

Rimu, sve je to skupa premalo prema direktnom utisku, što ga čovjek dobiva, kada gleda vječni grad... Ova umjetnost, ova znanost, riječ u jednu: ova kultura, što se tu očituje u arhitekturi, u kiparstvu i slikarstvu u službi religije, mora nas sjevernjake (protestante) poticati na ozbiljno promišljanje: šta imamo mi, što bi se moglo s tim prispodobiti? Što se mene tiče, ja ću odsada samo s najvećim počitanjem govoriti o Rimu i o katoličkoj Crkvi, jer je sve to njezino djelo, njezina zasluga."[4]) Za čuvenog Ibsena pripovijeda isti norveški učenjak: „Kad sam jednoć molio Ibsena, neka mi štogod priča o Rimu, odvrati mi: Ne mogu vam puno pripovijedati, jer sam istom šest godina boravio u Rimu." Slično govori o Rimu glasoviti estetičar I. Winkelmann, koji se je sâm u Rimu obratio na katolicizam.[5]) Jest, mnoge akatolike, kod kojih je katolička apologetika bez uspjeha kušala svoju moć, nadvladala je i u krilo Crkve privela katolička umjetnost.

I zaista kako očito izbija tu inferiornost protestantizma prema katolicizmu! Protestantizam se za ljepu umjetnost pokazao ne samo neplodnim, nego i naprosto kobnim. Značajan je sud, što ga u tom pogledu nad protestantizmom izriče jedan stručnjak prvog reda, dr. A. Ilg, ravnatelj c. k. muzeja umjetnosti u Beču: „Protestantizam je uništio crkveno i historijsko slikarstvo i onaj vedri odsjev krasnih klasičnih starina u mitološkoj i alegoričkoj umjetnosti. Arhitektura je spala do prostoga graditeljstva u službi materijalne koristi, plastika se ograničila na neznatnu ornamentiku". Veli nadalje, kako je protestantizam bijesnom ikonoklastijom progonio umjetnosti — dok je isusovački red ne samo stvorio umjetnost protureformacije, takozvani „isusovački (barokni) slog", nego uopće sačuvao i spasao prvi pojam umjetnosti." Na tlu je protestantizma uspjela samo izrođena renesanca, umjetnički izraz novoga poganstva, dok se je plemenita renesanca gotovo isključivo razvila pod uplivom katolicizma Isto vrijedi napose i za literaturu. Pod utjecajem je katoličke renesance literatura gotovo svih katoličkih naroda procvala, samo se raspala u Njemačkoj, kojom je zavladao protestantizam. Nije li već ta povjesna činjenica najsjajnija apologija katoličke Crkve i Rima?

[4]) Kath. Kirchenzeitung 1904 str. 355.
[5]) „Hrv. Straža" 1908 str. 284.

Uz apologetičku ulogu valja da katolička umjetnost vrši i uzgojnu ulogu. Suvišno je da opet istaknemo uzgojni momenat lijepe umjetnosti uopće. Svrha lijepe umjetnosti stoji poglavito u tomu, da njegujući i oplemenjujući čuvstva krijepi i podupire volju u težnji za onim, što je dobro i kreposno; jer čuvstva je Stvoritelj pridodao volji poput krila, e se njima penje u idealne visine moralnog savršenstva. Umjetnost uzgaja i estetski; ona uljuđuje. Taj dvostruki je uzgojni momenat umjetnosti uvažavala Crkva od prvog početka sve do danas u velike, naročito s ovog razloga njegovala sve struke umjetnosti, da bi barbarske ili moralno propale narode, što ih je Providnost dovodila u njezino krilo, moralno pridigla i uljudila. Lijepa je umjetnost u katoličkoj Crkvi, uz intelektualnu naobrazbu i škole, sačinjavala poglavito sredstvo za moralni i estetski uzgoj narodâ. To nam najsjajnije potvrđuje povjest srednjeg vijeka.

Prije svega je katolička Crkva nastojala, da bi lijepa umjetnost u svim svojim granama postala zajednička svojina cijeloga naroda. Zato je ulagala sve sile, da bi narodima zgradila što više krasnih, umjetnički dotjeranih hramova. Znala je udahniti narodima (zanos) za uzvišena djela umjetnosti. U naše materialističko doba nemamo ni pojma o tome, koliko su i siromašni slojevi naroda doprinosili, da budu hramovi što veličajniji, što krasniji. Evropske su zemlje bile upravo posijane ogromnim gotičkim i drugim zgradama klasičnog sloga. Francuska je u srednjem vjeku imala blizu dva miliuna gotičkih zgrada od većih dimenzija, među njima oko 30.000 crkvi. U Spanjolskoj je bilo oko 70.000 gotičkih crkvi. I u Hrvatskoj i u Dalmaciji bilo je nebroj krasnih gotičkih zgrada, napose u Zagrebu.

Videći Crkva, kako su narodi, koji su navaljivali od sjevera i istoka, divlji, nepristupni svakom plemenitijem osjećaju, nastojala je, da bi ih što prije pripitomila i uljudila; pa kako nije imala još škola i drugih prosvjetnih zavoda, ona je osim nedjelje uvela i nebroj drugih blagdana, ne bi li što češće divljake okupila u hramu Božjem, gdje bi im se oko paslo u slikama svetaca, uho malo po malo prilagodilo ubranim glasovima crkvenog pjevanja, a oni se, umijeni i svečano odjeveni priučili pristojnom vladanju. Narod sâm doprinosi dio svoj, bilo radom svojih ruku, bilo novcem ili drugim darovima, građenju i uresenje hrama Božjega; što više, on sâm počinje u hramu pod sv. misom i drugim sv. činima svećeniku odgovarati i pjevati slavu

Božju i svetaca. Crkva je mjesto, gdje se narod uči pristojnosti i uglađenosti, Bogu i njegovim predstavnicima dužnom strahopočitanju, gdje se upoznava sa djelima lijepe umjetnosti, arhitektonike i slikarstva; gdje se divi svemu, što je lijepo i uzvišeno; riječju: Crkva biva narodu akademijom lijepe umjetnosti, školom civilizacije. Što narod gleda u crkvi, čemu se u crkvi divi, zavolit će i izvan crkve, umjetnički će mu užitak postati duševnom potrebom. Doskora ćemo ga čuti, kako i kod kuće, na polju, po ulicama opetuje i oponaša akorde crkvene pjesme, a svoj stan resi slikama svetaca i t. d. umjetnost postat će mu prijateljicom i pratilicom kroz život.

Jest, bila su ono vremena radosnog pjesničkog poleta i zanosa. Od dvora do dvora, od grada do grada, od sela do sela hodahu putujući pjevači, pjevajući višim i nižim staležima iste narodne pjesme. Graditeljske udruge obilazile su čitavu Evropu stvarajući svuda kamena remek-djela, kojima se i danas još divimo. Nikad nije umjetnost bila tako popularna, tako općenito vlasništvo cijelog naroda i svih narodnih slojeva, kao u ono doba, kada je Crkva vladala duhovima. Istom u doba renesance liši se umjetnost, iznevjerivši se kršćanskim tradicijama, svoje popularnosti; umjetnost postade privilegij viših staleža, skupi šport, što ga mogu tjerati samo oni od deset tisuća izabranih.

Podali smo malu sliku o uzgojnoj misiji umjetnosti u službi katoličke Crkve. Nikad nije umjetnost tako dostojanstveno, tako blagotvorno vršila svoju zadaću kako u doba, kad se pietetom poslušne kćeri pokoravala svojoj svrhunaravnoj majci Crkvi. Moralna jakost i zanos za idealne ciljeve, estetski ukus i smisao za ono što je plemenito, pristojno i ljudsko; sve vrline, koje evropejske narode uzvisuju nad ostalim svijetom, velikim su dijelom plod vjersko estetskog uzgoja, što ga kroz toliko vijekova uživamo u sveopćoj akademiji lijepih umjetnosti-katoličkoj Crkvi.

Roman. — Demokratizacija lijepe knjige.

Savremeni zadatak lijepe umjetnosti sastoji, kako rekosmo, u tome, da u dražesnoj formi prikazuje istine naravske i svrhunaravske spoznaje, obarajuć intelektualne zablude, kojima je zadojen naš vijek, te da tako modernu publiku opet osvoji za

kršćanstvo; drugo, da narod moralno i estetski uzgaja oduševljujući ga za kršćanske i narodne ideale.

Put do razuma modernog inteligenta vodi dandanas preko srca. Moderni je inteligenat previše lijen, da bi se dao na čitanje i razmišljanje apologetičnih filozofskih djela. Duševnu hranu on crpa gotovo jedino iz lijepe knjige, izuzevši dakako stručne studije, koje mu nalaže njegovo zvanje; iz beletristike se moderna inteligencija intelektualno i moralno truje.

Proti ovom zlu nema gotovo drugog ustuka, nego da modernom svijetu stvorimo dobru, katoličku lijepu knjigu. Pomislimo samo, koliku ulogu igra roman danas u naše inteligencije.

Roman! Tko može bez romana živjeti! Mašta traži hrane. A tko je u ovom životu bez mašte? Romane smo čitali kao đaci na srednjim školama, kao akademičari i bogoslovi; a i sada kao zrelim muževima svako nam toliko dobar roman postane nekom duševnom potrebom, e se njegovim čitanjem odmorimo od napornog rada briga u životu.

I kako se to čita! Roman u izvorniku, roman u prijevodu, roman klasičan, roman iz tvornice židovskih feljtonista, roman na indeksu, zabranjen ili nezabranjen, moralan ili nemoralan, vjerski ili protuvjerski; tko za to i pita, naprosto se čita, guta! Uzaludu odvraćati, opominjati — svijet čita, i hoće da čita, pa ako nema dobra štiva, hvata za rđavim.

Zato valja modernom inteligentu stvoriti zdrav roman. Biva roman, koji načela katoličke vjere i ćudoređa prikazuje u božanskom sjaju; roman gdje se moć vjere veliča u nesavladivoj snazi preobrazujući i pouzorujući svagdanji zemaljski život, gdje pravda održava pobjedu nad krivicom, krepost nad grijehom sloboda nad ropstvom; gdje providnost i mudrost jednog Boga, koji je ljudima Ocem, razriješava zamršene životne probleme na svoju slavu, na zaštitu dobrima, na osvetu zlima.

Stvorimo modernom inteligentu nadalje kršćansku katoličku liriku, epos, dramu, nalik na „divnu glumu“ jednog Dante-a, na neumrla djela jednog Torquata Tassa, Cerventesa, Shakespeara i t. d. Zar nam nestaje za ovakva djela ideja, motiva? Kršćanska umjetnost crpa iz punine Očeve Riječi (Iv. 1, 16.) Ova je punina neiscrpiva, ne ćemo je iscrpsti ni mi, ni vijekovi do svršetka svijeta. Isus jučer i danas, isti i na sve vijeke, vječno star i vječno mlad, vječno sviež.

Nemojmo međutim s oka pustiti i drugi zadatak lijepe knjige: da njom vjersko moralno i estetski uzgajamo narod. Pod „narodom“ razumijevaju se široki slojevi seljačke i radničke ruke. Ovaj narod naš živo treba, da ga moralno pridignemo i oplemenimo. Slijedimo primjer Crkve, koja je umjetnost uvijek upotrebljavala kao jedno najizdašnijih sredstava za moralni uzgoj naroda. Narod naš ima mnogo mana na sebi — mana moralne naravi, koje bi se dale u velike umanjiti estetskim uzgojem. Ne istovjećujemo moral sa uljudbom, ćudorednost i estetika nijesu sinonima. Ćudorednost čini čovjeka moralno dobrim, dok estetika njeguje i usavršuje ukus za ljepotu i uči čovjeka pristojnosti. No ima između ćudorednosti i estetike neka srodnost, zamjenitost. Ne samo što ništa ne može biti u pravom smislu moralno dobro i savršeno, a da nije također lijepo i pristojno, nego estetika je upravo čuvarica ćudorednosti. Koliko bi manje moralnog zla bilo na svijetu, da bi narodi bili u pravome smislu estetski uzgojeni.

Uzgojni se momenat estetski premalo uvažava, on zaslužuje više pomnje. U hrvatskom narodu nalazimo često premalo smisla za ono što je lijepo, pristojno. Da se je estetski osjećaj u narodu utopio, krive su dakako tijekom vijekova nezgode nezavisne o narodnoj volji, koje bijahu sve drugo nego probitačne gojenju lijepe umjetnosti. No činjenica stoji. Grozno je samo pomisliti, kakve su nagrde oblikovne umjetnosti omiljele narodu, a i narodnim vođama. Kako izgledaju mnogi naši hramovi gdje se seljački narod sakuplja na službu Božju! Kakve se slike i kipovi svetaca izlažu vjernicima na štovanje! Kako se pjeva po mnogim našim crkvama! Kakvim se opet pjevanjem naša mladež naslađuje i zabavlja izvan crkve! Svakojake nepodopštine ulaze u nekad tako priproste i bezazlene narodne običaje. Odatle neotesanost i nezgrapnost i divljaština.

Za estetski uzgoj prostog naroda premalo radimo. Slovenci u ovom su nas pogledu daleko pretekli, naročito što se tiče pučke lijepe knjige. Ne kao da se nije u nas u ovoj struci a ma ništa uradilo. Spominjemo za pučku prosvjetu u velike zaslužno društvo Sv. Jeronima. I braća su Radić znala pogoditi pučku psihu. Grijehota, što nijesu naši.

Lijepa se je knjiga do danas — uz rijetke iznimke — pisala za gospodu. Za estetsku kao i uopće znanstvenu izobrazbu nižih narodnih slojeva pokazali smo malo smisla. Tome kriv

bijaše neki zlo shvaćeni aristokratizam, neke predrasude, kao da tobože hram ljepote i idealizma čovjeku težačke ruke nije pristupačan. Seljačina neka ostane robom grude! Šta čudo, ako je između inteligencije i seljaštva zijevnuo jaz, koji danas — na našu sramotu — hrvatski narodni organizam razdvaja na dva tako heterogena dijela.

Tu treba da princip kršćanskog demokratizma upotrebimo i na lijepu umjetnost, prije svega na lijepu knjigu. Narodu valja da stvorimo njegovu knjigu, da umjetnost i literaturu populariziramo, demokratiziramo. Van s našim romanima iz salona, van iz grofovskih gradova i barunskih bašća! Nemojmo se obući u frak i cilindar svaki put, kada se spremamo na pisanje! Sidimo iz visine dolje, pod niski krov prostoga čovjeka. I tu ćemo naći toplo srce, plemenitu krv, smisao za ljepotu, polet i zanos za sve što je idealno, i to više nego u visoke gospode, koja svoju veličinu i krepost tako rado stavlja u vanjske forme zamjenjujući što je bitno s prividnim, duševnu kulturu i plemenštinu sa formalizmom puste gospodske etikete, uljudnost s majmunskom uglađenošću. Prava ljepota nije ljepota vanjskog lica, to je ljepota nevidljive duše, ljepota kršćanske kreposti, samozataje, poniznosti; ljepota, koja se u svojoj apsolutnoj idealnosti prikazuje u Isukrstu, a odrazuje se u životu svetaca Božjih, napokon više ili manje u životu svake kršćanske duše, koja u boju s grijehom i ljudskim slabećama napreduje u svetosti. *Omnis gloria filiae Regis ab intus!* Kršćanska je duša ona *filia Regis, circumdata varietate*, živo sijelo trojednog Boga. Ovu ljepotu treba narodu slikati i prikazivati, ovu ljepotu treba činiti predmetom prave narodne katoličke lijepe knjige. Ova ljepota nije povlastica eleganto opravljenih dražesnih gospodica, kćerica bogatih tvorničara i rentiera; rijetko se danas nalazi u ove vrsti privilegovanih staleža, jer kraljestvo je Božje pretežno kraljevstvo siromašnih duhom, poniznih i bijednih patnika u ovoj suznoj dolini, dok se bogata i otmena gospoda naslađuju užitkom zemaljskih dobara, te im je malo stalo ili ništa do prave kreposti, koja jedino čini čovjeka u pravom smislu lijepim, ugodnim u očima Božjim.

Svoj demokratizam protegnimo također na lijepu knjigu. Budimo i u literaturi pravi kršćanski demokrati!

Sviće. Pozdravljamo već zoru lijepe knjige preporođene duhom izloženih načela. Naši su mladi već pružili dosta do-

kaza za to da ima u njih i smisla i snage za to. Uočivši beletrističke proizvode, što su ih dosele objelodanili u svojim glasilima i drugim izdanjima („Luč“, „Hrvatska Prosvjeta“ i t. d.) gojimo opravdanu nadu, da će doskora iz njihovih redova izaći pravi katolički kršćansko demokratski beletriste klasične dotjeranosti! Dao Bog!

Time završujemo.

Crkveni celibat u povjesti.

Piše: **Stražar s Jadrana - Pag.**

Protivnici se celibata pozivlju na povjest, kao da se u prvim vremenima crkve nije zahtijevao celibat za svećenstvo. Ali nije tako. U svim je vijekovima bilo navika, predaja, a kasnije zakon sveopći za Crkvu. Do XV. vijeka nitko nije ustao protiv celibata. Nečisti je suležnik Katice Bore, Martin Luter odbacio zavjet čistoće i poče celibat da nazivlje «sotonskim izumom». Do Luterove dobe mnogo se je pisalo o ljepoti djevičanstva, ni jedan pisac nije prigovarao celibatu. Od g. 1517. protestantske reformacije opstoji čitava literatura o celibatu, za i proti. Civilna konstitucija klera i jozefizam povećaše te literature. Roshovany navodi do 300 pisaca u tom pitanju u XVII. vijeku, a 1000 u XIX. vijeku.

Luter koji u »*Kruhu života*« nije vidio nego kruh pekara, koji je odbacio čast B. D. Mariji, koji je držao da se Krist mučio i na križu umro da nam dozvoli grijeh, nije mogao ni shvatiti pravo smisla celibata i svećenstva. Žalosno se je pak, Luter, kao u drugim pitanjima, tako i ovdje branio auktoritetom sv. Pisma. Riječi je sv. Pavla Timoteju on na svoju tumačio.[1])

Za Lutera, biskupu je zabranjena raskalašenost i preljub, ali može imati jednu ženu. Ali, kojemu je kršćaninu, koji hoće da živi po evanđeoskoj moralci, dopušten preljub i raskalašenost?

Pravi odgovor tome pitanju daje Crkva sa svojom pre-

[1]) «Treba dakle, da Biskup bude... muž samo jedne žene» (I. Tim. IIII-2) – Tit. I-6.

dajom, t. j. da se je za biskupa u I. vijeka moralo izabrati (izmed obraćenika obično) čovjeka, koji se je samo jedan put oženio. Jer ako se je više puta oženio, dokazuje time (veli Skarić), podanost putenim nasladama, i da nema onoga duha čistoće, koji se u duhovnom pastiru iziskuje. To potvrđuju i «*Apostolske konstitucije*», koje su zabranjivale, e bi došle u red «*udovica*» (neka vrst dijakonisa), žene, koje su se dva puta vjenčale.

Isukrst je dao uzoran primjer djevičanstva, te preporučio da ga se slijedi ovim riječima: «Ne razumiju svi te riječi, do onih, kojima je dano... ima uškopljenika, koji su sami sebe uškopili kraljevstva nebeskoga radi. Ko može razumjeti, neka razumije!» (Mat. 19-12). Drugim riječima, ima ih, koji bi vrlo lijepo mogli živjeti u ženidbi, ali se toga odriču za dobro duše svoje i za dobro vjere, kao što je to učinio sam božanski Spasitelj i toliki njegovi učenici. U radu za slavu božju, svećenik mora odložiti u drugi red ljubav prama rodbini. «Svaki, koji ostavi kuću, ili braću, ili sestre, ili oca, ili mater, ili ženu, ili sinove, ili polja imena mojega radi, primit će sto puta onoliko i dobit će život vječni.. (Mat. 19-29) ko čini volju Oca mojega, koji je na nebesima, on je brat moj i sestra i mati» (Mat. 12-50). «Ko ljubi oca ili mater većma nego mene, nije mene dostojan» (Mat. 10-37). Spasitelj uvjeri Apostole, koliko je svetije i veće njihovo zvanje, nego li židovskog svećenstva, koje bi se ubaštinilo. «Ne izabraste vi mene, nego ja izabrah vas». (Iv. 19-16).

No ipak židovsko svećenstvo, premda inferijornije katol. svećenstvu, moralo je živjeti u čistoći sve vrijeme, dok bi služilo pri žrtveniku. Lev. 22-3. Pače i pogani su zahtijevali po zakonu XII. ploča, da svećenici za vrijeme službe se drže čisti: «Bogovima mora se približavati čisti.»

Ako je Bog to zahtjevao u Star. Zavjetu, kada su žrtve bile životinje, kojim većim pravom će potpunu čistoću tražiti kod svećenika, pozvanog da žrtvuje Bogu neoskvrnjenu žrtvu? Svećenik, koji mora da bude duhovnim ocem vjernika, posrednikom izmedu Boga i puka, drugi Krist, lijepo je da ga u svemu slijedi. Pa samo onaj može se dobro uspinjati na vrhunaravne visine, koji se je naučio odricati požude tijela. «Ja dakle želim da, onaj koji nema ženu, neka se brine za ono što spada na Gospodina, t. j. kako bi ugodio Bogu... Žena neudata i djevica neka misli o onom, što gleda Gospodina, da bude sveta u tijelu i u duhu...» (I. Kor. VII. 32 n.) riječi su ove sv. Pavla, koje se dadu aplicirati

i božjim namjesnicima, jer «onaj, koji je oženjen, brine se za stvari svjetovne da ugodi ženi» (I. Kor VII. 33). Na drugom mjestu potvrđuje, da je i on sam djevac i da želi e svi budu kao što i on.«Ovo vam pak govorim, da vam dopustim, a ne da vam zapovjedim. Ja bih rado, da svaki bude, kako sam i ja: ali svaki ima svoj dar od Boga, jedan ovako, drugi onako. Govorim dakle nevjenčanima i udovcima, da je dobro da ostanu u svojem, kako sam ja» (I. Kor. 6-9).

Razmatrajući tu nauku Kristovu i njegovog sv. učenika Pavla, bistro izvire da djevičanski život ne samo dolikuje svetosti svećeničkog zvanja, već da je ovaj bolji od vjenčanja.»[2]) Oni dakle, koji udaje svoju djevicu, čini dobro; ali oni, koji ju ne udaje, čini bolje». (I. Kor. VII-38).

U prvim je vijekovima crkve veliki broj ljudi odabirao djevičanski život, premda nijesu bili svećenici, a to da što bolje slijede božanskoga učitelja. U prvom i drugom stoljeću, mnogi su mučenici u bolima mučeništva ispovijedali krasotu i ljepotu potpune uzdržljivosti, sačuvane za ljubav Isusa. Crkveni celibat po običaju i po predaji dolazi k nama još od apostolskih vremena. Možda to nije napisano u nijednom zakonu, ali nema jačeg dokaza, da je opstojao ovakvi zakon, kada se znade da je celibat bio opći običaj u Crkvi i bez prestanka svuda opsluživan.

Još se u prvom vijeku kršćanstva bijaše veoma raširilo među katolicima vježbanje u savršenostima. Prvi su dobar primjer dali Apostoli, kada su sve ostavili da slijede Mesiju. Medu raznim krepostima veoma mila bijaše potpuna uzdržljivost, e da se tako časti djevičanski primjer Krista i Bogorodice. Djevci su bili, tako izgleda i Apostoli, isključivši sv. Petra. Djevice bile su kćeri dijakona Filipa u Cezariji, mnogobrojne su bile djevice u rimskoj crkvi. Mnogi su bili u II. vijeku askete, koji su sačuvali tu krepost sve do smrti, ne za ljubav Platonu ili Pitagori, već samo uz vruću želju da slijede evandeoske savjete. Sv. se Justin mučenik, tako izrazi za svoju dobu: «Ima mnogih od 60 i 70 godina, koji su bili u mladosti odgojeni po naukama Krista, pa žive netaknuti»,[3]) Atenagora pak: «Ima mnogo među nama, muška-

[2]) Tridentinski je Sabor naredio za sve kršćane, a još više pak za svećenike: «Si quis dixerit, statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis, vel coelibatus, et non esse melius et beatius, manere in virginitate aut coelibatu, quam iungi matrimonio, a. s.» sess XXIV. can. 10.

[3]) Apolog. 1-15-29.

raca i ženskih, koji ostare živeći u čistoći, oduševljeni nadom većeg sjedinjenja s Bogom».[4]) Tertulijan piše: «Gledaj primjere naših sestara, koje više vole svetost djevičanskoog života nego ženidbu; vole služiti Bogu i biti lijepima i nevjenčanima za Gospodina. S Njim žive, s Njim se zadržavaju, s Njim se razgovaraju danju i noću... Tako se pripravljaju za vječnu sreću, te i na ovom svijetu, daleko od vjenčanja, spadaju u obitelji anđela».[5])

Ove se kreposne žene zovu «*Djevice*». Veoma je vjerojatno da je još u II. stoljeću opstojalo redovnika obiju spolova, koji bi se svečano pred crkvom zavjetovali, e će vršiti evanđeoske savjete. Povjesno je pak dokazano, da ih je opstojalo u III. vijeku, iza kako su počeli kaluderi živjeti kao pustinjaci. Djevcima su u ovom vijeku podavali časne naslove: *Confessores, abstinentes, devoti*, a ženskima: *Virgines sacrae, sanctimoniales, devotae.*

Kasnije je onaj, koji bi izabrao taj stalež, smatrao to plodom izvanrednog zvanja. Djevice imadu u božjim službama posebne časti. Od biskupa bi primile djevičansko odijelo s posebnim obredom (nešto slično civilnom rimskom vjenčanju) kao simbol duhovnog vjenčanja s Kristom. Iza tog svečanog zavjeta, prekršaj je bio smatran kao grijeh preljuba..

Zaista se je i poganski svijet hvalio svojim djevicama. Rimska mudrost, da brani dobro države, odredi djevice. Vestalinke su bile čuvarice Paladija ili svetog ognja u hramu Veste. One su morale za svoje 30 godišnje službe u hramu živjeti djevičanski. Na ulici bi im se javno iskazivalo časti, pače bi se pustilo na slobodu zločinca, kojega bi one susrele kada bi ga se vodilo na stratište. Daleko su bili stari pogani od pravog shvaćanja djevičanstva, jer znademo, koja je korupcija kod njih vladala. Oni su častili djevičanstvo, ali kao stvar gotovo nemoguću. Koliko je bilo teško naći onih 4, a kasnije 6 vestalinki, a to jer bijaše prekršaj čistoće vestalinke kažnjen smrću. Premda bi primile zlato i velike časti, krivim su okom gledali Rimljani taj stalež. Veoma bi se teško dozvoljavalo, da se posveti za vestalinku. Privilegij je bio velikog pontifeksa, koji je mogao izabrati vestalinku iz kojegod obitelji. Nu to se je gledalo veoma neugodno. Njemu je bilo to uzrok, da se obogati, jer bi dobrostojeće obitelji novcem platile, e da vestalinku ne izabere među njihovima.

[4]) *Legatio, 33.*

[5]) *Ad uxorem 1., 4, 6; Apol. q. De praescrip. 3. De Virg. Veland. 10.*

Da nije bilo to smatrano korisno za javno dobro, ovu bi instituciju Rimljani odavno bili uništili. Čin bi se proti vestalinke smatrao javnim zločinom, i to iz uvjerenja da će za to koja nesreća zadesiti državu. Dakle se je u staro doba obdržavalo djevičanstvo, ali kao teški teret, koji su proti volji morali obdržavati. Stvar je bila nemila, ali potrebita, nesretan udes, ali nikada krepost.

Na žalost drukčije ne misli protukršćanski moderni svijet.

Danas ta anđeoska krepost nije u većoj časti, nego što je bila kod pogana, pače i još manje. Djevičanstvo je smatrano kao jedno zlo, potrebito da ga se iskorijeni, a to radi najbrutalnijih razloga. Ali zaboravlja se da tko ponizuje djevičanstvo, taj sam sebe ponizuje. Umjetnost veli, da ima za neprijatelja samo neznalicu. Tako i čistoća. Ona ima za ponizitelja samo pokvarenu osobu.

Sv. Ambroz, koji je dobro poznavao carski dvor i rimsko društvo, pokaže u jednom listu Caru Valentinu ogromnu razliku između kršćanske djevice i vestalinke: «Neka uživaju privilegija djevice Veste sa strane onih, koji drže da je bez darova nemoguće čuvati djevičanstvo. No ipak s tolikim novcima, s tolikim častima, kako maleni broj djevica ima poganstvo. S velikim trudom nađe ih se 7. Evo cijela četa onih, koji traže samo bogate darove i sjajna odijela, leže u nosiljkama, idu opkoljene od mnogobrojnih sluga: ipak su tako kukavne da sa svim zlatom, bogatim odijelom; a moramo još nadodati, da njihvo djevičanstvo za malo traje... Neka podignu pogani svoje oči tijela i duše, da vide kako ima među kršćanima na tisuće, koje žive u čistoći i djevičanstvu. One su mal ne cijeli jedan narod. One se dižu k savršenstvu, zamamljene jakošću te kreposti. Kada bi se nama kršćanima dalo pravo, te podijelili sve one privilegije i novce carstva, prijetila bi pogibelj državnoj blagajni da osiromaši.» [6])

Djevičanstvo se javlja od početka kršćanstva kao njegova vjerna družica. Nitko ga silom ne nameće, nijedna zapovijed ni Božja ni zemaljska, niti nada boljeg raja, nego što ju je drugima obećao. Ipak ona nalazi svuda na tisuće i tisuće pristaša obojeg spola. Pače su i neki pokvareni ljudi iza obraćenja živjeli do konca života u najstrožijoj pokorničkoj čistoći. Progon-

[6]) *Ep. 1-18, Ad Valent. n. 11.*

stvo nije ugasilo, već je ojačalo ljubav k toj anđeoskoj kreposti. Lijepo veli sv. Ambroz onima, koji su mu prigovarali da mami djevice za samostane: kada bi Bog dao, da bi ste više djevica odgajali, «stalno bi onda bolje bilo po obitelj. Djevica nije samo božji dar; ona je hostija posvećena Gospodinu, ona je još blago za kuću, svećenik čistoće u sredini obitelji, žrtva za dobro roditelja, žrtva koja danomice umiri božju pravicu...»[7]) «koju štetu može imati od nje svijet, il bolje koju korist? Gdje ne cvate djevičanstvo, tu se narodi smanjuju. Gdje se goji djevičanstvo, tu se zdravlje, jakost i broj pučanstva povećava».[8]) Tako mišljaše o djevičanstvu Crkva i sv. Oci. Tu istu misao Crkva čuva brižno i brani i danas. Sve ovo dakako vrijedi za djevičanstvo, koje se vrši kao religijozni čin sa svetošću srca. Gdje se odbaci djevičanstvo, tu se ne časti ni Krista ni Gospu, tu se i Crkva odbacuje. Luteranstvo nam u tome najbolje svjedoči.

Preporuka Krista, da uzmemo križ naš na leđa, pa da ga sljedimo; te preporuka sv. Pavla, da budemo djevci kao što i on, razmatrali su oni, koji su željeli primiti svete redove. Oni su znali, da moraju imati taj ures svetosti. Udruženje djevičanstva i svećenstva bilo je tako dobro shvaćeno još u IV. vijeku, da «*Canones Apostolici*» (koji nam najbolje tumače stare predaje i običaje u svom 27 kanonu) vele: «Mogu se rediti samo oni, koji još nijesu vjenčani. Nalažemo, da se mogu oženiti samo čitatelji i pjevači». Sv. Jeronim je (bez prigovora o novotarije) pisao o pristojnosti crkvenog celibata ovim plemenitim riječima: «Svećenik, koji mora uvijek prikazivati žrtvu za puk, mora uvijeke i moliti. Ako mora uvijek moliti, mora da se očuva od ženidbe». I Origen isto sjajno i jasno veli: «Samo onaj, koji obeća neprestanu i vječnu čistoću, samo taj može prikazati sv. žrtvu.» U prvim je vjekovima kršćanstva bilo veoma teško raditi za svećenike samo neoženjene. Obraćenici bili su obično punoljetni i oženjeni; neki su se pače oženili i dva, tri puta. Radi velike pokvarenosti poganske neoženjeni bili su kažnjeni kao zločinci. Zato je onda bilo određeno, da se ne smije primiti u svećenstvo one, koji su se vjenčali po dva puta, jer pokazuju neku poteškoću da žive u čistoći. Zabranjena je ženidba neoženjenim visokom svećenstvu (đijakoni, svećenici i biskupi). Oni od visokog svećenstva, koji su bili oženjeni, morali su se odricati uporabe ženidbe, te su morali unaprijed živjeti u čistoći. Njihove su žene rastavljene od soba i postelja muževa, ali su ipak živjele s njima, te su vršile posebne službe u crkvi; bile su nazvane *Episcopae, presbiterae, diaconissae*. Život se čistoće bijaše tako udomio među svećenstvom, da ga možemo zvati pravim običajem Crkve i prvih triju vjekova. Božo je Aleksander, strukovnjak u povjesti, mogao je pisati: «Premda Nicejski sabor nije ništa odredio o celibatu klera, no ipak su biskupi, svećenici i đjakoni ovog doba čuvali vječnu čistoću i to po naredbi crkvene discipline, ojačanu od običaja, koji dolaze još od apostolskih vremena....»[9])

Sabor je u Niceji g. 325. «apsolutno zabranio biskupu, svećeniku i đjakonu ili kojemudrago od klera da drže u kući žene *kointrodukte*[10]), isključivši samo majku, sestru, tetu i strinu ili takve osobe, koje ne mogu biti uzrokom prigovora». Od tog se trećeg kanona nicejskog sabora očito razumije, da u to doba svećenstvo živi u čistoći, te mu se stavlja samo neka naredba, neka se odaleče sumnje i prigovori, pa mu se zato zabranjuje da živi sa ženama, koje nisu u rodbini ili koje isključuju prigovor.

Poznati je sabor u Elviri u Španiji g. 306. odredio: «Sabor je odlučio, da naredi biskupima, svećenicima, đjakonima i svim klericima određenim za službu božju, neka žive daleko od vjerenice i da više ne rađaju: prekršitelji će biti istjerani iz svake klerikalne časti».[11]) Sabor u Neocesareji g. 314-325. kaže: «Ako se svećenik oženi, biti će svrgnut sa svoga reda. Ako je bludno sagriješio ili činio preljub, biti će istjeran od jedinstva Crkve i stavljen među laike da čini pokoru».[12]) Isto je tako odredio i sabor u Anciri g. 340.[13]) Euseb taj poznati povjesničar očito veli: „Oni koji su ređeni ili posvećeni božjoj službi, moraju se uzdržati od doticaja žena». Sv. Epifan naglasuje: «Sveta Crkva božja ne dopušta ređenje đjakonata, presbiterata ili episkopata

[7]) *De virgin. 1, 7, 32.*

[8]) *De virginit. 7, 36.*

[9]) Hist. Eccl., Diss XIX. in saec. IV. prop. II.

[10]) Imenom «*cointroductae*» ili «*subintroductae*» zvale su se one, koje su živjele kadikad u kući svećenika prijateljstva radi. O ovim ženama piše nešto jako sv. Jeronim Eustohiji: «Unde in Ecclesias agapetarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde novum concubinarum genus? Plus inferam: unde meretrices univirae?»

[11]) Dceret. Grat. Dist. XXVII. c. 19.

[12]) Labbe, boll. Conc. T. I. 1479.

[13]) idem 1467.

onome, koji živi u ženidbi i rađa sinove, i ako je vjenčan samo jedan put. Samo onomu dopušta ređenje, koji se uzdržao od udruženja, pa bilo i od same jedne žene ili je postao udovac.[14]) Sv. Jeronim veli: «Krist je djevac, Marija je djevica... Apostoli su djevci ili poslije ženidbe su se uzdržali od žene... Izabiru se za biskupe, svećenike i dijakone ili djevci ili oni, koji stalno iza ređenja živu vječno čisti.»[15]) Pa opet je sabor u Kartagi g. 390. odlučio, «da se svi oni, koji dijele sakramente, biskupi, svećenici i djakoni, kao čuvari čistoće, drže daleko od koje žene, i tako ostanu i oni vjerni naukama Apoštola i što je bilo u časti i u starim vremenima».[16])

Sveta je čistoća imala mnogo i mnogo plemenitih pristaša, ali u svijetu nijesu svi anđeli. Ne fali pak slučajeva, koji pokazuju, kako ljudska narav znade kojiput i kod posvećenih osoba, kada zanemare milost Božju i crkovne zakone, pasti u duboki ponor. Ovi slučajevi, pak bilo kako žalosni, ne mogu biti uzrokom prigovora Crkvi, jer ona nije nikada ni priznala ni dopuštala to, već je digla oštro svoj glas proti prekršiteljima svetih zakona. Ponašanje je grješnog svećenika, veli sveti i učeni Epifan, «u duhu svijeta, ali nipošto nije po crkvenim zakonima».[17])

Po spisima i zakonima IV. vijeka, može se temeljito kazati, da se sada uvađa malo po malo u Crkvi običaj, da se rede samo neoženjeni. Što se tiče onih koji bi se redili iza vjenčanja, uvedoše se u Crkvi dva običaja. Na Istoku im se dozvoljuje uporaba ženidbe, da se tako lakše naknadi pomanjkanje svećenstva. Samo je kasnije na Trulanskom saboru g. 692. uporaba ženidbe zabranjena biskupima, ali ostade dozvoljena svećenicima i djakonima. Na zapadu ostaje stari i sveti običaj celibata, te se kaznama prijeti prekršiteljima. Ženidba se svećenikova prije ređenja smatrala vrijednom, ali ako bi rabio ženidbu, bio bi kažnjen kao preljubnik.

Poznat je u povjesti dekret Pape Siricija. Imer, biskup u Taragoni u Španjolskoj, pisao je Papi Damasu, javljajuć mu kako u njegovoj bikupiji mnogi svećenici unapred žive sa svojim ženama; pita ga, kako da ih kazni. Odgovorio mu je nasljednik Damasov, Siricij, pozvavši rimski sabor g. 385. Zatim

[14]) Adversus haerer. LIX.
[15])Epist. 48 ad Pamm. n. 21.
[16]) Labbe T. II. 1234.
[17]) Advers. haeres. 59.

je poslao Imeriji dekretalu, e da je proglasi cijeloj Španjolskoj. U njoj se pozivlje svećenstvo k starim običajima, «da svećenici ne rabe svoje žene». Izgleda da su dosta žalosne bile i prilike u Africi, gdje su Elvid, Jovinan i Vigilancije širili krive nauke među svećenstvo. Papa se Siriciju zato obraća afrikanskim biskupima posebnim listom. Očinski opominje Papa: «Mi vas savjetujemo, da se uzdržite od veza vaših žena, jer je to dostojno, lijepo i pošteno», ali pri kraju list svršava auktoritativno: «Ako koji hoće da unapred robuje tijelu, hoće da se odaleči od pravih nauka crkvenih zakona, neka znade da se je on odalečio od našeg jedinstva». Iste su zakone celibatu naredili i Pape Inocencije I., sv. Leo Veliki, pa sv. Grgur Veliki, koji preporučuje podjakonima, da se i oni izjednače u celibatu s ostalim svećenstvom.

Kao što Pape, tako su i crkveni sabori postavili stroge kazne prekršiteljima celibata. Crkveni sabor u Turinu g. 401. prijeti krivcima nečistoće, da će za uvijek biti isključeni iz visokih časti. Sabor u Kartagi iste godine, prijeti krivcima, da neće više nikada vršiti svoj red. A to nijesu bile samo riječi. Dosta je malo zaviriti u crkvenu povijest, da se uvjerimo kako za prekršajima slijede kazne. Utješljivo je pak gledati sveti utjecaj, što ga imađahu sv. Oci i crkveni pisci svojim djelima u puku. U tim su spisima oni pokazali u pravoj svjetlosti ljepotu djevičanstva. Oni su još pokazali način, kako da se očuva ta krepost. U tom su pitanju sv. Oci pisali divne stranice, da ljepše nebi niko ni danas pisao. Spomenut ćemo n. pr. sv. Bazilija, sv. Jeronima, sv. Augustina, Epifanija, Tertulijana i t. d.

Zakon je celibata napokon svuda pobjedio.

Sada unapred će biti briga Pape i Saborâ, da učvrste taj zakon, da ga usavrše i brižno paze, e mu ne bi neprijatelj Crkve i nekog dobra otvorio rupu u disciplini klera. Tako zakonima 4., 5. i 6. vijeka bi uvedeno, da svećenici i podjakoni moraju biti celibi ili ako vjenčani, čisti poslije ređenja. To su morali zavjetovati javno, dok je samo poslije, zavjet čistoće po naredbi Crkve udružen i ređenjem. Neki će sada zabrinuti pitati, a što se je dogodilo sa ženama, koje su se morale razdijeliti od svojih zaređenih muževa? I u tom je pitanju Crkva pokazala svoju staru razboritost. Najprije nitko nije smio, da se diže na savršeniji život ređenja, ako žena nije potpuno i slobodno pristala. Crkva i država su se pak brinule, da urede nji-

hov društveni i juridični položaj. Ove su dobre žene, koje su se svojevoljno na čast Gospodina odrekle svojih muževa, živjele u istoj kući, na isti način, ali s tom razlikom, da bi živjele s mužem kao brat i sestra.

Razni su sinodi pak odredili, čim bi se opazio prekršaj, e da se odaleče pogibelji skopčane s ljudskom slabošću. Tako sinod u Toursu g. 567. kaže: «Svećenici, đjakoni i podjakoni neka nastoje, da imadu posebnu sobu za se, a posebnu za ženu. U ovim, razdijeljeni, neka sami se odmaraju, mole i spavaju». Sabor u Orleansu g. 541. odredi svećenicima i đjakonima, «da ne imadu zajednički sa svojim ženama ni postelje, ni sobe».

Razdijeljene su ovakove stanovale pod istim krovom i odgajale djecu, što su imali prije redenja, te su vodile posle domaćeg ognjišta. Kada je poslije pokvarenost merovinskog dvora, francuskoga i longobardskog plemstva, postala uzrokom mnogih zala za crkveni celibat, pape će biti opet prvi, koji će se dignuti na obranu svete stare crkvene discipline. U doba su najveće pokvarenosti Grgur VI., Leo IX. i Stjepan IX. branili zakone celibata, pače je Papa Nikola II., da dokrajči to zlo, zabranio slušanje Mise oženjenog svećenika.

Titansku je pak borbu vodio veliki Ildebrand na obranu crkvene slobode i discipline. On je zabranio službu božju oženjenim svećenicima, zabranio je pod prijetnjom eskomunikacije da se sluša njihove Mise i da se ne smije kod njih ispovijedati. Junakom se je pokazao u tom pitanju veliki Grgur u vrijeme silne pokvarenosti, kada je civilna vlast htjela gospodariti i prodavati crkovne časti i podvrći Crkvu civilnim oblastima noseći pokvarenost u svetište. Ali je napokon uz tešku borbu Crkva pobijedila svjetovne vlasti u crkvenim poslima. Kalist II. i Inocenc II. u Lateranskim saborima mogli su ne samo zabraniti ženidbu i njezinu uporabu svećenicima, već su svečano proglasili te ženidbe *nevaljanima* za kler i za podjakona.

Papi Aleksandru III., Bonifaciju VIII i Tridentinskom saboru nije preostalo, što se tiče celibata, ništa drugo nego izdati neke naredbe za niže redove.

S papama nije nikada falilo u Crkvi, niti u najpokvarenijim vremenima, svetih ljudi, koji su branili usmeno, pismeno i djelom čistoću i djevičanstvo. Spomenut ćemo na primjer sv. Petra Damiani-a. On je onaj, koji je učio svećenike naukom i primjerom častiti djevičanstvo, te ih još učio da se djevičanstvo najbolje čuva bježeći od svakog pogibeljnog općenja s drugim spolom, molitvom i pokorom. A tko bi pak još nabrojio sve ostale junake sv. čistoće kao što dva Anselma, dva Brunona, Otona iz Verčelija, Odona iz Kantuarija, sve do današnjeg doba?

Budimo zahvalni božjoj Providnosti, koja je dala Crkvi ljude nadahnute svetim duhom, koji se nijesu strašili ni progonstva, samo da pokažu svećenstvu, kako ono mora biti uvijek i svuda, djelom i primjerom drugi Krist, mora biti sô... kvasac... svijetlo svijeta.

Prijatelji svijeta, modernizma i požude tijela, htjeli bi da Crkva lomi staru disciplinu nedopuštenim koncesijama, ali njihove želje ne mogu biti udovoljene. Njihov bo put vodi daleko od svagdašnjeg svladanja sebe, daleko od svetosti.

Bude li svećenstvo živjelo po propisima crkovnih kanona, bude li molilo, razmatralo, učilo, radilo, trapilo tijelo, izbjegavalo pogibelji, neće lako pasti za ljubav svijetu i ženama u skandalozne i sablažnjive primjere: neće zaboraviti svoje sveto i uzvišeno zvanje.

Upiti i odgovori.

1. Micrococcus prodigiosus i rane s. Frane.

Upit. — «R. H. Francé piše u trećem svesku djela «Das Leben der Pflanze», da je Raffael svojom slikom «Misa u Bolseni g. 1326.» ovjekovječio kao čudo, što je Micrococus prodigiosus svojom vegetacijom omrljao hostiju krvavim mrljama, pa da je to i crkvi dalo povoda, da snuje tjelovsku svetkovinu.

Nadalje piše, da je prof. Miguli uspjelo tu gljivicu uzgajati na vlastitom tijelu.

Što se ima o tom držati osobito s obzirom na rane sv. Franje?

Odgovor. — 1. *Općenito.* Ovo je upravo klasičan upit. Upit je u Francéovu djelu: Das Leben der Pflanze, II. Band (Floristische Lebensbilder, I. Band), Stuttgart 1908., strana 111. U upitu nijesu svi napadaji, koji su na označenom mjestu u Francéovu djelu, a ima u upitu i stvari, kojih Francé ne spominje. Moje je odgovoriti na upit, a spomenut ću na zgodnu mjestu, što u upitu nije Francéovo, da mu ne učinim kakve nepravde.

Jer se u upitu radi o privatnim objavama i znamenjima, moramo označiti naše katoličko stanovište prema njima. Crkva se nije nikad za njih kao nepogrješiva učiteljica istine zauzela, jer ona toga nemože učiniti. Privatne objave kao takove nijesu u sadržaju vjerskih istina, koje su crkvi predane, da ih čuva nepogrješivom sigurnošću. Ali i to je sigurno, da se je crkvena oblast katkad izjavila za koju privatnu objavu. Crkvene izjave znače većinom, da u objavi nema ništa, što je proti vjeri i moralu. U ovom slučaju crkva ne kaže, da je objava vrhunaravna. Ima i takovih aprobacija, koje potvrđuju objavu kao nadnaravno djelo. U ta oba slučaja ne govori crkva onom nepogrješivošću, koju ima za čuvanje vjere i morala. Radi se naime o odlukama, dotično aprobacijama kongregacije obreda. Tu je ljudski ugled, koji po sebi nije nepogrješiv, ali ima veliku vriednost i sigurnost, jer se, kako je poznato, točno i strogo sve istražuje, prije nego se odobri. Za katoličkog učenjaka vrijedi u ovim stvarima načelo Benedikta XIV., da smije znanstveno istraživati stvar, pa ako sigurno dokaže, da nije takova, kakvom su je proglasili, neka slijedi mirno svoju istinitu spoznaju. To se zna, da katolici nijesu ovih stvari dužni vjerovati kao članke vjere. Mi se moramo jedino čuvati duha, koji sve prezire i niječe, a da stvari nije prije temeljito proučio. To ne valja, jer je takav duh proti znanosti, istini i proti crkvi i jer ima doista dokazanih objava, koje mi branimo iz ljubavi prema crkvi, jer su one alemi u povijesti kat. crkve. Što se tiče objava, kojih crkva nije odobrila, za to ona nije odgovorna; samo svojim odredbama opominje vjernike, osobito svećenstvo, da budu prema njima vrlo oprezni. I ove stvari možemo mi proučavati sa svom savremenom kritikom. Dapače nas veseli, ako se što više istražuje, jer se tako dolazi do puno sigurnih objava, a obaraju krive. To su dosadašnja istraživanja sjajno pokazala. Iz ovog se jasno vidi, da nas nikakav rezultat pri istraživanju ne može u vjeri smetati. Sad k upitu, da pregledamo Francéove račune.

2. Čudo u Bolseni.

Sadržaj mu je ukratko ovaj: Za pape Urbana IV. (1261-64.) prolije u mjestu Bolseni blizu Rima neki svećenik posvećenu krv na tjelesnik (corporale). Da popravi svoju nepazljivost smota tjelesnik, ali krv probi na više mjesta kroza nj i ostavi na njemu tragove u obliku crvene hostije. Kad je papa (koji je tada boravio blizu Bolsene i dvojio, bi li Tijelovo za svu crkvu naredio) to vidio, odluči se i naredi ga za svu crkvu. Ob ovom cijelom čudu kažemo to, da se crkva za nj nije nikad izrazila; osim toga nije ono historički dokazano. Time bi bio i s Francéom račun gotov. Ali možemo malo pobliže pregledati njegove misli i usporediti ih čudom. Francé piše, da se je čudo tobože dogodilo g. 1326. To nije tako, nego se je po predaji imalo dogoditi za pape Urbana IV. (1261-1264.). Ova kriva oznaka godine

nije baš veliko zlo, ali kad je već govorio o čudu, morao se je držati predaje, kako se obično kazuje, makar i mi do ovog čuda ništa ne držimo. Stoga ove netočnosti nećemo dalje izrabljivati; dosta je, da smo je otkrili. Nadalje Francé pretpostavlja, da se je čudo dogodilo na pravoj hostiji, koju je «micrococcus» obojio. Ni ovo nije ispravno, jer predaja ne spominje prave hostije, nego krvavi trag u obliku hostije na tjelesniku. Ovdje izgleda, da je predaja zgodno izvrnula, da se može tumačiti pomoću gljivica, koje da su se na hostiji, zgodnu mjestu, nastanile. Jasno je, da je ovaj napadaj za Francéa prilično nesretan, jer on ne zna, da čudo nije historički dokazano, nego on to pretpostavlja i onda izvrće, samo da mu bude zgodnije za tumačenje. Može biti, da ga je tko drugi izvrnuo, a Francé onda prepisao, ali i u ovom slučaju nije ispričan, jer on ovo posve usvaja i kao svoje prikazuje, a vidimo i to, da mu do kritike nije puno stalo, što se ne da opravdati. Ovo je čudo Rafael (1483-1520.) ovjekovječio fresko-slikom u «stanza d'Eliodoro» u Vatikanu. Ovo ima Francé pravo, premda nije osobita slava ovakovo što pogoditi. Svakako je blizu pitanje, odakle onda Rafaelu motiv za sliku. Ne pomaže puno, ako ovako odgovorimo: mi tvrdimo, da ne možemo dokazati, da se je čudo dogodilo, ali iz tog još ne slijedi, da se nije uopće dogodilo, i možda je Rafael mogao za nj znati, ako mi i ne znamo. Mi ne trebamo ovako odgovarati, jer se zna, da u nabožnoj literaturi od 12.-16. stoljeća ima legendarnih motiva o prolivenoj sv. krvi i krvavoj hostiji. Legenda u obliku čuda u Bolseni pojavljuje se prvi put kod sv. Antonina Florentinskog († 1459.). Chronica III, tit. 19, c. 13, § 1. Dakle je Rafael imao odakle uzeti motiv za svoju sliku.

3. Tijelovska svetkovina.

Francé ne spominje, da je Tijelovo uvedeno zbog čuda u Bolseni, ili da budem pravo točan: ja sam dva puta pregledao cijeli odsjek u knjizi, a pogledao sam i kazalo; o Tijelovu, te nijesam ništa našao. Ali ono je u upitu, stoga treba odgovora. Povod je ovoj svetkovini tako zvana «mjesečna vizija» blažene Julijane iz Cornillona blizu Liega. U toj se viziji ne spominje hostija. Svetkovina je najprije uvedena u biskupiji liégeskoj god. 1246. Spomenuti papa Urban IV. naredi svetkovinu za cijelu crkvu god. 1264. Nu on je te godine umro, te nije njegova naredba bila svukuda provedena. To učini papa Klement V. oko g. 1314. U legendi stoji, da je papu Urbana IV. potaklo čudo u Bolseni, da uvede svetkovinu, ali budući da čudo nije dokazano, ni ova tvrdnja ne vrijedi ništa.

4. Prof. Migula.

O njemu nemamo puno govoriti, jer priznajemo, da mu je uspjelo uzgajati gljivicu na vlastitom tijelu. Samo mu je sam Francé i nehotice umanjio slavu. Kazuje naime, da se micrococcus haematodes najradije nastanjuje pod pazuhom i inače vlažnim mjestima tijela nečistih osoba. Prema tome dosta je biti nečist pa eto gljivica na vlastitom tijelu bez ikakvih tehničkih manevera. Mi nijesmo tako zločesti, da bi ustvrdili ovaj način o prof. Miguli; on je odgojio gljivice na drugi način. Mi samo pokazujemo, da se Migulin ne može zbog ovog uspjeha odviše veseliti. Ovaj uspjeh Migulinov uz to rabi Francé za tumačenje svetačkih rana; s kojim pravom, vidjet ćemo u slijedećem odsjeku.

5. Rane sv. Franje.

Stariji su protestanti udarali puno proti sv. Franji. Katolici su im naravski odgovarali; stoga je u njemu, osobito o njegovim ranama obilna i raširena literatura. Ova je borba dosta doprinijela, da je sv. Franjo moderni svetac i da ga čak i neki protestanti štuju. Francé ne spominje izrično rane sv. Franje, ali on sve svetačke rane tumači gljivicama, dakle i rane sv. Franje. Povjesnički je sigurno, da je sv. Franjo g. 1224. (dvije godine prije smrti) u septembru, kada je boravio na brdu Alverni, dobio pet rana: na nogama, rukama, prsima. Rane su izgledale, kao da su čavlom načinjene (probodene). Okrajci su rana stršili i crnkasti bili zbog zgrušane krvi.

Ovo je povjesna činjenica, koja se ne može nijekati, a nitko je ozbiljan i ne niječe. Stoga je sad nećemo dokazivati; dosta je, ako kažemo da ima sigurnih dokaza. Danas je borba u tumačenju ranâ. Francé hoće da tumači rane pomoću gljivica, koje da su se na dotičnim mjestima nastanile i izlučivale crvenu tvar. On ne može ovo i obrazložiti dokazima. Da se osvjedoči, jesu li to gljivice, morao bi uzeti sitnozor i sve točno razgle-

dati, onda bi se mogao uvjeriti, jesu li to baš gljivice. To nije moguće za nas djecu 19. i 20. stoljeća, jer je sv. Franjo živio u 13. stoljeću.

Sada mu ne ostaje drugi put, nego da isključi sva druga razložna tumačenja tako, da bi jedino njegovo preostalo. Ali toga on ne čini, i tim sam sebi daje svjedodžbu iz logike. Njegov postupak nije opravdan, sve kada bi njegovo tumačenje u sebi i pravo bilo. On tvrdi nešto, što ne dokazuje, a trebalo bi dokazivati, jer to nije stvar u sebi evidentna. Morao bi isključiti barem naravna tumačenja, ako već ne priznaje nadnaravnih. On nešto nesigurna prodaje kao sigurno, što se opravdati ne da. Ovo bi bilo dosta za obračun s njime. No ne smeta, ako malo dalje pođemo.

Ili je sv. Franjo sam odgajao gljivice, ili su se one same od sebe nastanile na spomenutim mjestima. Ovih «ili» ima još, ali Francé računa samo na ova dva, a ostali nijesu ni ozbiljni (na pr. da ih je tko drugi gojio na tijelu sv. Franje). Dokazat ćemo, da se nije ni jedno ni drugo dogodilo. Same od sebe nijesu se mogle lako na rukama i nogama nastaniti, jer, kako spomenusmo, sam Francé spominje, da se Micrococcus haematodes najradije pod pazuhom i inače vlažnim mjestima tijela nastanjuje i izlučuje crvenu tvar. Kod sv. Franje su bile rane na nogama i rukama. A gdje je koža tvrđa nego na dlanima i tabanima? Osim tog, tu su uvijek u pogibli, da se otaru, jer je sv. Franjo bos išao, a rabio ruke kao i drugi ljudi. Na tim su se mjestima mogle gljivice jedva nastaniti, kamo li kroz dvije godine ostati, ako i apstrahiramo od toga, da bi ih sv. Franjo opaziti morao (t. j. crvenu tvar), koju bi izlučivale. Na prsima nije također zgodno mjesto bilo. Kako to, da su se one tako simetrički svodile na tijelu sv. Franje, da upravo odgovaraju ranama Isusovim? Kako su mogle u isto doba početi na devet raznih mjesta (na prsima, s gornje i donje strane svake ruke i noge)? Ovdje bi mi morali pretpostaviti razum i dogovor, čega gljivice još nijesu pokazale. Zašto su na ovih devet mjesta ostale u istom stanju kroz dvije godine? Zašto se nijesu množile i širile na obliže dijelove tijela? Kako su mogle praviti stršeće rubove, samo da odgovaraju ranama od čavala? Ako si sve ovo predočimo, jasno je, da se nijesu same od sebe nastanile. Kada bi ko ustvrdio, da je ovo sve uspjelo sv. Franji usprkos nepoznavanja gljivicâ i sredstava, i sam bi Francé to sigurno držao za bajku i rugao se tome. Vidi se, da treba samo malo kritike, pa se ove poteškoće Francéove rasplinjuju.

Nije ni sam sv. Franjo gljivica odgajao. On je poznat kao vrlo ponizan karakter. Poznato je i to, da je krio svoje rane. Varanje se ne podnosi s njegovim karakterom. On gljivica nije poznavao. Ove su gljivice najsitniji nama sada poznati živi stvorovi veličine od 2-8 tisućinka milimetra. Sv. Franjo je mogao najviše poznavati tvar, koju su izlučivale. On nije imao modernih sitnozora, da ih barem nekako upozna. Nije imao ni drugih sprava, koje ima prof. Migula. Pa da mu je uz pomanjkanje svega ovoga ipak uspjelo odgajati gljivice na tvrdim dlanima i tabanima! Kako ih je mogao na istom mjestu kroz dvije godine uzdržati, da se ne šire na okolne dijelove?

Ostali, koji ne će da priznadu nadnaravni karakter ranâ sv. Franje, tumače ih gotovo svi autosugestijom. Ovo tumačenje nije novo, jer ga je već rabio Pomponatius (1462.-1526.), liječnik i prof. filozofije u Padovi i Bolonji. I ovi upadaju u metodičku manu, jer oni jednostavno tumače autosugestijom, a za nadnaravni utjecaj ne mare. Oni imaju pred sobom kao i mi samo historičku činjenicu. Tumačenje bi im pravo bilo, kada bi direktno dokazali, da se je autosugestijom dogodilo, što svakako ne mogu, jer procesa nijesu gledali, ili da nijedno drugo tumačenje osim sugestije nije moguće. Oni doduše pobijaju druga tumačenja, ali nadnaravno a priori zabacuju. U ovom imaju krivo, jer bi morali barem dokazati, da nadnaravno tumačenje nije moguće, a ne ignorirati ga. Ima naime ljudi, koji tumače na nadnaravni način, i stoga je i ovaj način svakako realan.

Mi priznajemo sve, što je sugestija doista prouzročila. Ali ako se uzmu čiste činjenice bez prijevara, učinci su sugestije neznatni. Ona može ubrzati ili usporiti kucanje srca i bila, ona djeluje na optok krvi i prouzročuje tim bljedoću i crven, može prouzročiti znojenje od straha, osjećanje boli na tijelu, može čak prouzročiti da koža krvari. Sitne se krvnice mogu radi duševne uzbuđenosti tako napuniti krvi, da puknu, i tako se mogu na koži proizvesti crven ili pojedine kapi krvi. Ali ne mogu prouzročiti rane, iz koje širom krv teče. Iz rana je na prsima tekla sv. Franji krv. Autosugestija proizvodi crven na mekoj koži, a ne može na tvrdoj kao na dlanima i tabanima. Pogotovo ne može proizvesti rana kroz noge i ruke. Sugestija ima svoje gra-

nice kao i druge moći. Preko granica se onda ne može. Ako tko može za dan pješice preći 70 km., ne slijedi još, da može za dan pješice iz Bukovine na Soču i dalje. Narav ima svoje granice. Ovo treba naglasiti za one, koji priznaju da autosugestiji nije do danas uspjelo prouzročiti prave rane, ali misle, da će joj možda uspjeti. Što će uspjeti, a što ne, to mi sada ne znamo. Ali puno više jedva će uspjeti, jer se je do sada kušalo svašta i na raznovrsne načine, pa se nije došlo do velikih uspjeha. Radi ovog možemo ustvrditi, da se uspjesi budući, i ako budu možda veći, ne će puno razlikovati od sadašnjih, dosljedno da će teško moći proizvesti prave rane; to svakako barem nije vjerojatno.

Vidimo, da glavna naravna tumačenja do sada ne mogu protumačiti ranâ sv. Franje. Sada ćemo dokazati, da su njegove rane nadnaravne i time ujedno nanovo pobiti spomenuta naravna tumačenja i indirektno, ali sigurno, oprovrći druga eventualna naravna tumačenja. Za ovo nam je podloga i dosada rečeno. Rane su se sv. Franje pojavile od jednom. Sugestija bi za takove rane, sve kada bi ih mogla proizvesti, trebala puno dulje vremena. Rane su sv. Franje ostale pune dvije godine u istom stanju, niti su se povećale, niti gnojile, niti zarasle. Naravne rane same sebi prepuštene zarašćuju ili se povećavaju, djeluju na okolno mišičje, gnoje se. Ovo je put svih naravnih rana, posve različan od pojava kod rana sv. Franje, koje radi toga ne možemo držati za naravne nego za nadnaravne.

Na koncu moram dodati, da se pri tumačenju ovih pojava moramo čuvati tjesnogrudnosti, koja nešto tvrdi bez solidnih razloga. Nama se ne će nikada desiti, da moramo nešto držati za nadnaravno, a da za to nemamo posve sigurnih dokaza. I mi moramo sve na naravni način tumačiti, dok god nijesmo dokazima prisiljeni tumačiti na nadnaravni način. I kada vidimo, da se može nešto tumačiti na naravni način, a nema čvrstih razloga za nadnaravni, tumačimo to rado na naravni način. Radeći ovako ići ćemo putem prave kritike; ne ćemo zastraniti ni u hiperkritiku ni u lakovjernost.

M. Filipović (Beč).

Fiat lux!

„Savremenik" navijestio rat crkvi i vjeri.

1. Kad je buknuo ovaj svjetski rat, činilo se neko vrijeme kao da ra zumiju i najžešći protivnici crkve i vjere, da u ovim strašnim i žalosnim vremenima više nego ikada trebamo nutarnji mir, i da nesmijemo rasipat narodne sile u kulturnom boju. No brzo smo se morali uvjeriti, da mržnja na vjeru i crkvu ne pozna takovih obzira. Znamo, kako se vladaju razne novine i časopisi («Priroda», «Hrv. Njiva» i dr.). Ipak nijesmo mogli očekivati, da će još prije mira sa vanjskim neprijateljima doći sa strane toga nutarnjeg neprijatelja do tako surovih uvreda proti svemu, što je katoličkom narodu sveto, da se to ne može drugačije shvatiti nego kao formalno navještenje rata. Članak «Bourgetov katolicizam» od Osipa Jablanovića u 7. broju «Savremenik» (list. 1917.) jest najbjesnija navala ne samo na koju dogmu ili uredbu crkve, već na crkvu i vjeru uopće, na cijelo kršćanstvo na sve njegove nauke i na sveukupni kršćanski moral. Ne sjećamo se takove generalne ofensive na religiju hrvatskog naroda. Je li valjda protivnik bio izazvan? Ne samo što ga nijesmo izazvali, nego smo i na njegove nasrtaje jedva reagirali, što iz prevelike ljubvi do mira, što iz krive tike, što iz žalosnog indiferentizma, koji se je od duljeg vremena širio u našim redovima, otkada nekima nije više glavni cilj: preporod čistoga apostolskog katolicizma u Hrvatskoj. Dakle izazova s naše strane doista nije bilo. Je li možda prigoda, radi koje je «Savremenik» započeo boj na cijeloj liniji, bila vrlo aktuelna? Prigoda je bila, što je u Francuskoj izašao jedan roman od Bourgeta: «Le demon de midi» (daemonium meridianum), što bi u Hrvatskoj jedva tko opazio. Bourget, koji je prije bio slobodoumnjak obratio se u dugotrajnoj duševnoj borbi katoličkoj crkvi, te se stavlja u toj duhovitoj pripovijesti energično na stanovište čistog katolicizma, koji je njemu donio davno traženi nutarnji mir i sreću srca, i kojim sada želi i druge usrećiti. Očevidno je, da su protivnici crkve u inozemstvu tražili po

vod za književni rat, kada ga u domovini nijesu našli. I doista, lukavom se taktikom služe: udaraju na kršćanstvo prigodom jednog katoličkog *romana*. Kad je Tolstoj pisao svoju «kritiku dogmatičke teologije», olakšao si je to poduzeće time, što je izabrao kao podlogu dosta nesretnu rusku pravoslavnu dogmatiku (od Makarios-a), a osim toga služio se još ovom majstorijom, ignorirao je jednostavno apologetički (t. j. Filozofski i historijski) temelj dogmatike. Počeo je kritizirati pravoslavnu dogmatiku ili neznajući ili tajeći, da dogmatika pretpostavlja dokaz za historijsku činjenicu objave Božje. Jer dakako istom onda moram vjerovati, kad mi je dokazano, — a nekakav dokaz je i djetinjskom razumu pristupačan — da je Bog te istine objavio. Ovaj dokaz Tolstoj posvema ignorira, pa zato mu je lako, svaki čas s velikim afektom uskliknuti: vjera je bez razumne baze. Tko donekle pozna Tolstojev značaj, ne će kazati, da je tu podmuklo radio. Ali se tu očituje tolika frivolna površnost u ovom najozbiljnijem pitanju, te nam u očigled te bolne činjenice njegov značaj postaje zagonetan. Tom knjigom — koja je na razne jezike prevedena — odvratio je Tolstoj velik dio ruske pa inozemne inteligencije od kršćanstva.

2. Si licet parva componere magnis, imamo ovdje isti slučaj, samo što u «Savremeniku ne govori jedan Tolstoj, već jedan Jablanović. On si svoj posao još mnogo više olakšava time, što ne kuša sreću svojega oružja na jednoj — makar nespretnoj pravoslavnoj — dogmatici, nego na jednom romanu, koji već po naravi svojoj ne može da pruži sustav dubokoumnih teoloških dokaza, pa uz to i potpuno ignorira apologetičku bazu kršćanske vjere, koju mora romanopisac naravno pretpostaviti, inače bi mjesto jedne knjige imao pisati pet. Tako je Jablanoviću vrlo lako, da na koncu članka u pozi jednog pobjedonosnog gladiatora metne nogu na oborenog Bourgeta, koji doista nije mogao misliti na to, da u jednoj pripovijesti istupi u teškom oklopu filozofskog apologete i dogmatičara. Na to već i stoga nije mogao misliti, jer je i sam još novak u crkvi, pa nema dublje teološke naobrazbe.

Kako rekosmo, Jablanović navaljuje u tom članku na cijelokupnu katoličku dogmatiku i moralku, na cijelo kršćanstvo, i to s teoretske i praktične strane. Hoće da uvjeri čitatelja, kako je katolička vjera opsjena i nesreća za moderni svijet. Za ovu svoju zadaću dosta mu je devetnaest stranica, koje su još velikim dijelom ispunjene skiciranjem Bourgetova romana. Onu neizmjernu veličajnu duševnu zgradu, za koju najveći duhovi svih vremena priznaju, da joj se ništa na svijetu ne može uz bok staviti, hoće Jablanović da sruši jednom nogom. Naravno da se tu razbacuje tek hrpom bahatih fraza bez dokaza. Ali to je za svrhu «Savremenikovu» i zgodnije. Nietzsche kaže na jednom mjestu: Smjela tvrdnja često više imponira svijetu, nego temeljito dokazivanje. — Samo se pita, je li takovo postupanje pošteno, osobito gdje se radi o najdubljem i najvažnijem od svih životnih pitanja.

3. Na jednom se mjestu pisac ipak upušta u dokazivanje svojih osvada, no to čini na svoj način. Doista je to vrlo simptomatično za moral i poštenje tih «zastupnika slobodne misli». Savremenikov naime pisac tvrdi, da su moralni nazori staroga židovskog naroda bili na vrlo niskom stepenu, kako se to tobože vidi iz sv. pisma, koje se stoga nikako ne može smatrati Božanskom knjigom, a vjera, koja se na sv. pismo oslanja, da stoji dakako na vrlo lošem i slabom temelju. Za takove tvrdnje, kojima obiluje cijeli članak, zahtijeva Jablanović inače slijepu vjeru svojih čitatelja. No na ovom mjestu pravi iznimku: udostojao se iznijeti «dokaz». Ali kakav? Da čujemo! Kralj David učinio je preljub sa Vitsavejom (Bethsabee), a plod toga grijeha umre usprkos svim molitvama i postu raskajanoga Davida, jer je Bog preko proroka Natana Davidu navijestio, da će ga tako kazniti. Kad je Vitsavel kasnije bila njegova zakonita žena, rodi mu sina Salamuna. Dakle «najzad još dar, i te kakav dar — sin Salamun!» Kakva pravednost Božja! «Tu imamo, kaže, doista jedan od najdrastičnijih primjera onoga strašnoga materijalizma, onog utilitarističkoga niskoga morala, kojim se odlikuje život odabranoga naroda». A poslije ovoga «dokaza» drži sada pisac, da smije proti sv. pismu, proti vjeri, proti kršćanskom moralu, proti svemu, što je katoličkome narodu sveto, bez daljnjega dokaza iznijeti sve hule i psovke i pogrde, što ih može izumiti samo «slobodna misao». No pogledajmo malko točnije, je li istina, što nam tu pisac kaže o kralju Davidu. I gimnazijalac nižih razreda znade, da to nije istina. U istom poglavlju sv. pisma, gdje stoji ono, što Jablanović priča, stoji i dalje o strašnoj kazni Božjoj za grijeh Davidov, a smrt onoga rodenčeta jest tek nešto kao dodatak onoj kazni, i to napose zato, jer je svojim grijehom «neprijateljima Božjima dao povod da hule" (što Jablanović opet iskrivljuje). Nije moguće, da pisac nije i ovo čitao, kad je ono drugo čitao, jer stoji sve skupa u istom poglavlju sv. pisma u takovu savezu, da se jedva može jedno bez drugoga čitati. Što je dakle pisac pretpostavio kod svojih čitatelja, kad je jedno iznio a drugo zatajio? — Ali još ljepše! Tko čita dalje u sv. pismu, naći će, kako se je tragična sudbina kuće Davidove, koju mu je Bog navijestio kao kaznu za njegov grijeh, ispunila baš preko Salamuna, koji je tako postao upravo orude pravednosti Božje. To je dakle sve nešto sasvim drugo, nego što kaže pisac u «Savremeniku». Sve je baš obratno. I na temelju toga drzovitoga izopačenja usuduje se pisac reći: «Taj je (židovski) narod stvorio religiju i pojam o božanstvu najgore vrste», i poslije groznoga hulenja na sve, što je sveto, veli: «Takove pojmove o moralu i o božanstvu ne može da prihvati naše evolucijonirano etičko osjećanje i naš kriticizmom preobražen razum» (str. 311).

Doista, kad bi taj pisac Savremenikov na kojemgod drugom polju na takav — ne nalazimo parlamentarnog izraza! — način postupao, osramotio bi se tako, da bi pred javnošću za uvijek bio mrtav. Proti vjeri i crkvi pako pošteno je i ono, što je inače sramotno, pa će svakako pisca hvaliti svi oni, koji imaju kao i on «kriticizmom preobražen razum».

4. Dalje se Osip Jablanović ruga Bourgetu, jer mu je sv. pismo Bogom nadahnuta knjiga, te dodaje: «Kao da moderna egzegeza nije dokazala čitav proces o postanju tako zvanih svetih knjiga». (Str. 311). Slično govori na raznim drugim mjestima. Bili smo znatiželjni, po kojem je auktoru Jablanović studirao «modernu egzegezu». Napokon to saznajemo. Kaže nam naime na str. 313 i 314, koji su to bili veleumi, koji su stvorili svijet modernih ideja, i po «kojima se mi bitno razlikujemo od čovjeka sredovječnoga, koji je čamio u tminama neznanja i u verigama vjerskoga ropstva». Vrlo bi zanimljivo bilo, da malko analizujemo popis tih veleuma, koji su stvorili

svijet modernih ideja. No za danas nema za to vremena, nego nas ovdje u prvome redu zanima, koji su stručnjaci Jablanovićevi na polju «moderne egzegeze». To su ova trojica: Straus, Feuerbach i Sabatier. Držimo, da bi Jablanović bio u velikoj neprilici, kad bismo ga pitali, koje je knjige čitao od Straussa, Feuerbacha i Sabatiera, ili kad bismo ga pitali, kakovi ljudi su to zapravo bili. Feuerbach je ciničkí filozof najekstremnijega materijalizma, a geslo mu je ona zloglasna: «Čovjek jest, što jest» («Der Mensch ist, was er ist»). Pisao je par blasfemičkih knjiga proti religiji, no računati ga medu egzegete, tako je smiješno, da bi se on sam tomu smijao. U ostalom, kako nam može pisac čovjeka, koji je živio i pisao prije sto godina *(rodio se g. 1804.)*, predstaviti kao zastupnika *«moderne egzegeze»?!* To znači računati na neznanje svojih čitatelja. Što se tiče teiste Straussa *(rodio se 1808.!)*, toga su danas svi ostavili. Neka se raspita Jablanović, što sude o njemu Harnack i ostali glavni kolovode današnje protukatoličke egzegeze i biblijske kritike — a katoličkih auktora i da ne spominjemo. Isto tako i egzegeza kalvinca Sabatiera spada danas već u ropotarnicu zàstàrjelih teorija, premda ima još neke pristaše, osobito u Francuskoj. Svakako je jasno i bjelodano, da Jablanović nema pojma o modernoj egzegezi, inače se za svoje surove pogrde na sv. pismo ne bi pozivao na ove «moderne egzegete». Kad bi se Jablanović u istinu bavio egzegezom i biblijskom kritikom, onda bi znao, da moderna protukatolička egzegeza sa Harnackom na čelu danas — makar sa neveselim čuvstvima — priznaje, da je biblijska kritika prinuđena vratiti se natrag u pravcu prema katoličkoj tradiciji. Krugovi, koji su nešto solidnije naobraženi, još se dobro sjećaju silne sensacije, što ju u učenjačkom svijetu probudio predgovor Harnackove Hronologije sa svojom lozinkom: «Natrag k tradiciji!» Kad bi Savremenikov pisac bio ozbiljan čovjek, onda bismo mu savjetovali, neka čita sud ozbiljnije moderne kritike o knjizi francuskoga katoličkog učenjaka Batiffola «O novorođenoj crkvi i o katolicizmu». (N. pr. u protestantskoj «Theolog. Literaturzeitung»). Tada bi našao priznanje, da je protukatolička kritika i historiografija sa svojom mudrošću na kraju. Nego tako ozbiljno ne treba da se bavi teološkim pitanjima, tko hoće da u «Savremeniku» izlije cijele bure psovaka na vjeru. Ta to nije ni «moderno». Znamo, kako postupaju uzori modernih ljudi, kao n. pr. Haeckel. On navaljuje na bezbroj mjesta u svojim «Svjetskim zagonetkama» na sv. pismo i sveukupno kršćanstvo na posve sličan način, kao i Jablanović, osobito u četvrtom dijelu svojih «Weltraetsel»-a, kojemu daje i natpis: «Theologischer Teil». Za ovaj «teološki dio» (četvrtinu cijele knjige) pripravio se Haeckel time, što je čitao brošuru Engleza Saladina — pravo mu je ime Stewart Ross — «Kritika istraživanja židovske i kršćanske religije na temelju biblijske kritike». Pred svojim njemačkim čitateljima pozivlje se Haeckel na ovaj «auktoritet». Ali njegove se «Svjetske zagonetke» čitaju i u Engleskoj, pa su mu neki Englezi izrazili svoje začudenje, što se poziv̌lje na Saladina, pamfletistu najniže vrste. Pa šta uradi Haeckel? U slijedećem engleskom izdanju ispusti Saladina, ali u njemačkom izdanju ne, jer je računao, da se u Njemačkoj ne će otkriti njegov plemeniti postupak. A kad se je ipak otkrio, nije više znao izlaza iz škripca, nego piše: «O toj stvari ne mogu suditi, jer teologija nije moja struka». Pa ipak je pisao «teološki dio» svoje knjige, pa ipak je cijela tendencija «Svjetskih zagonetaka», da uništi kršćanstvo pomoću «teoloških dokaza» Saladinovih. Evo to je moderno. Te moderne znanstvene metode u borbi proti kršćanstvu drži se i Jablanović u «Savremeniku». No valjda se on drži još modernije metode, naime, da li nije sve to samo puki plagijat koje francuske (?) ili njemačke revije, kako se je ispostavilo kod g. Davorina Trstenjaka u njegovoj «Bibliji»?

5. Još bismo imali svu silu sličnoga materijala u Jablanovićevu članku. Možda ćemo se drugi put s njime još malo pozabaviti, osobito ako gosp. pisac na kojigod način izrazi želju, da se ponovno s njime bavimo.

Za danas samo još nešto. Savremenikov pisac navaljuje ne samo na čitavu katoličku vjeru, nego i na čitavi katolički moral, i, kako ćemo odmah vidjeti, na moral uopće. Jedan primjer: «Ustanova braka, kao nerazrješive veze i po katoličkoj crkvi proglašenoga otajstva, triumfira u svojoj spoljašnjoj, formalnoj, mrtvoj, farisejskoj formi! Ne! Takav moral moderna kultura ne priznaje!» (Str. 315). Dalje: «Ljubav je jača od etičkog pojma grijeha, i pored strašne paklene vječne kazne srce naše ne bi htjelo ni moglo pristati, da se Danteovi ljubavnici rastave i da grijeha njihovoga nije bilo» (Str. 314). Dakle: mjesto nerazrješivog braka — *slobodna ljubav!* Evo tu imamo ono, za čim «moderna kultura» prije *svega ide.* Tu imamo ono, radi čega ta moderna kultura — nota bene ne *prava,* s kojom živimo u najljepšem miru i savezu, nego *poganska* moderna kultura — mrzi na kršćanstvo kao na najveće zlo. Kršćanstvo kaže: Čovjek dolazi od Boga pa mora natrag Bogu. Poganska moderna kultura kaže: Čovjek potječe od životinje pa mora natrag životinji. Zato: mjesto nerazrješivoga braka — slobodna ljubav, kao medu životinjama. To je zadnja tendencija te moderne poganske kulture, katkada javna, katkada potajna, u «Savremeniku» već potpuno javna. Nigdje ne govori pisac u tom članku sa tolikom toplinom, kao u toj stvari. Vidi se, da mu tu ne diktira toliko glava, koliko srce. Ali to je nešto posve obično. Tko nešto dulje i dublje promatra borbu t. zv. moderne kulture proti kršćanstvu, taj će naći, da je toj borbi izvor ne u glavi, već u srcu. Što srce mrzi, to glava ne prima. Bila istina ma kako jasna, kad je srcu mrska, glava će ju odbiti. Stoga veli Spasitelj sam: «Si quis voluerit voluntatem Dei facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar». Ako tko hoće da čini volju Božju, poznat će, da li je moja nauka iz Boga.» Oni, koji ne će da čine volju Božju, ne će ni poznati, da je nauka Isusova iz Boga. Evo to je najdublji razlog bezvjerstva.

Da moral uopće ne može više opstojati kraj «moderne kulture» Jablanovićeve, to slijedi već iz evolucijonističkoga stanovišta pišćeva. Već odmah na početku svoje rasprave kaže nam: «Nema nijednog apsolutnog sve-općeg moralnog sistema, koji bi sadržavao apsolutnu vječitu istinu i moralni princip života njihova (naroda). Sve teče, sve se mijenja i razvija u beskonačnost, nema sustajanja ni povraćaja u tom putu vječne evolucije». (Str. 298). Kad bi to istina bila, da nema vječnoga moralnoga zakona, onda uopće ne bi bilo moralnoga zakona. Što nam vrijedi moralni zakon, koji se vječno mijenja? Nikada ne možemo onda znati, što je danas u moralu još savremeno, i što nije. Čuli smo u zadnje vrijeme iz usta sučevih: Nikad nije bilo kao danas: sve, što može, vara i krade. Mogu dakle tatovi danas kazati: to je sada moderno! Ta moralni se zakon vječno mijenja! Mi lopovi danas smo najmoderniji ljudi! I tako je sa cijelom moralkom. Ubojstvo,

preljub, otimačina, kleveta, varka, sve se može na taj način braniti, jer uvijek može moderni evolucijonista kazati: moralni nazori vječno se mijenjaju, i što je jučer bilo zlo, može danas biti dobro. Ali to je baš ono, što se *hoće*. Stoga cijeli zbor modernih evolucijonista oduševljeno prihvaća pjesmu Nietzsche-ovu: «*Sve je slobodno! Moralni je zakon ukinut!*» Dakako, ovo stanovište Savremenikovo nije ni kod najradikalnijih zastupnika modernih ideja bez prigovora. Tako čitamo u spisu: «Etički pokret u Njemačkoj»: «Tvrditi, da nema općenitoga ljudskoga morala, to je uvreda, što čovječanstvo ne može primiti a da ne izgubi svoj zdravi ponos». Treba znati, da propagatori toga njemačkoga «etičkoga pokreta» stoje izvan pozitivnog kršćanstva. Ipak se plaše, kad vide ponor, u koji se strovaljuje rod ljudski, kad ne priznaje više stalnoga nepromjenljivoga moralnoga zakona. «Savremenik» se toga ne plaši. On ide sa svojim suradnicima smjelo naprijed na putu u ponor.

Mi pak vidimo iz toga primjera, što nas i naš katolički narod čeka sa strane te liberalne štampe u vremenima, kojima idemo u susret. *H.*

Pripovijedači Matice Hrvatske.

Marin Bego: 1. U očekivanju. 2. Novele.

Kano da će se ispuniti Kranjčevićeva riječ, da doskora ne ćeš moći ni pljunuti od samih knjiga. U nas se napisalo i tiskalo knjiga za ovoga rata, da bi čovjek pomislio, hoćemo utjerati u laž onu davnu riječ: inter arma silent musae.

Ali koja korist od tih pustih knjiga, kada su toliko lošije, koliko ih je više. I Marin Bego je izdao evo dvije knjige svog beletrističkog rada kroz kratko vrijeme. Dosada je ovo četiri knjige napisao. Jednu knjigu novela izdalo mu je društvo književnika, pa je onda napisao i nešto poput feljtona o našim gradovima. Kad čovjek sve ovo pročita i nehotice se pita: čemu se taj čovjek toliko muči, zar ne uvida i sam, da nema beletrističkog dara? Lako je opaziti, kolikom mukom on upravo izažimlje iz pera svaki redak. Po čemu? Po suhoći, po mršavosti stila, po užasnoj praznini ideja.

Već ovdje bih mogao spomenuti narodnu riječ, da dobru konju sto mana, rdavu jedna: ne valja, al ja sam rada i pokazàti, zàšto Begin Pegaz ne valja.

Prvi zahtjev, conditio sine qua non, svakog pisca jest da pozna jezik, kojim piše. Bego ne zna hrvatski. Ovome se nijesam nadao. Ako se ne vara, on je koju godinu proživio i u dalmatinskoj Zagori. Piše kao da nije nigda čuo našeg zagorca, kao da nije osjetio onu jaku, slikovitu moć njegove riječi. Kad bi pisac i manje imao dara uz dobar, snažan jezik, bolje bi se svidio. Bolesna je blijedoća njegovog jezika uzrokom, da nijesu ni prirodni pojavi, ni duševni porivi, niti obični svakidanji život plastično prikazani. Bego piše: «njegova prisutnost djelovala je osvježujuće na živce», Je li to hrvatski? Dalje: «imate dobro pamćenje» mjesto: «dobro pamtite» — mučanje mješte muk — razgovarao mjesto razgovarao se. On po njemačkome veli: čekati *na* koga. «Provirujući svoje oči» mjesto svojim očima». U

njega momci *se* ne žene *s* djevojkama, već oni *žene djevojke*. Bego ne zna, da se hrvatski kaže: ostao sam ležeći, a ne: ostao sam ležati.

Negda se je moglo biti hrvatski književnik ne znajući hrvatski, ali danas jok!

Al da je to samo! Bego ne pozna onih lica, koja opisuje, pa kako ćete da nam ih prikaže kao žive? To nijesu ljudi, to su marionete. On ne zna kako umiju seljaci, a piše o seljacima. Seljak ne shvaća stvari i događaje ni analitički ni sintetički (sit venia verbo), već pojedince i tek malo po malo dolazi do općenitih ideja. On umuje po svoju, a u Bega i — filozofuje. Bego stvara tipove iz svoje glave, pa onda naravski, da mu izlaze težaci i težakinje nenaravski izdjelani. Bi li se ovako izrazio naš seljak: «Kako si mogao doći na tu misao, da mu napastuješ ženu?» Ne bi, već ovako: «Koji ti je vrag donio na pamet i t. d.»

Govorite što vam drago, ali za mene je nenaravno, da će ocu pasti na pamet onakove budalaštine s nevjestom, kad čuje, da mu je sin jedan već poginuo, a drugi je također na fronti. To nije naš dalmatinski seljak gladan i žedan, bos i odrpan, već je to stvor bolesne i neplodne mašte piščeve.

Da je povjest počeo pisati, ne bi dospio ni do anala; on bi najviše mogao napisati suhu kroniku. Imao je zgodnih stvari i prizora, gdje je mogao pokazati svu grozotu, koju je rat prouzrokovao kod kuće. N. pr. oduševljenje u početku, prvi ranjenici, rekvizicija žita, potpora, rekvizicija vune, ulja, blaga, progonstvo, ratni zajmovi, mrtvi vojnici, udove, siročad, nevjera, glad, rasulo moralno i materijalno. Bego je zaista sve ovo spomenuo u svojem romanu «U očekivanju», ali neumjetnički, onako kao kada djeca bacaju glib o zid, ne bi li im slučajno izišla prilika ljudska.

Bi li djevojke korile Vladoja radi oca mu i Cvijete onako «odmah u oči», što se veli, kako to čine na str. 36? Najviše da bi u šali ili zavito, pa dalje po malo do prave istine.

Je li prilika, da će trgovac mrtvačkih vijenaca ovako se nuditi: «Gospodo, tko ima mrtvaca, ovdje sam ja, Radić! Dvostruko cjenje dajem za inad njoj!» (Novele str. 10).

Stara neuka prodavačica cvijeća ovako umuje: «Bolje je sanjati, i san je neki život. No je li bolje živio onaj, koji je mnogo sanjao, ili onaj, koji je mnogo radio?»

Ta ista starica «u svakoj radnji vidjela je jedino kretanje mišica, koje se glupo i jednolično opetuje!»

Bego očito ne pozna svoje «junake» niti njihovu dušu, on ne apercepira, ne modificuje, ne kombinira, već samo vidi, kako se ispred njega kreće čeljad kao u magli, te on ne pozna, tko je inteligent, tko li prostak

Znam, da će se moj dragi urednik ljutiti, što ne pišem već o idejnoj strani Begovih novela i romana. Nek se ustrpi i oprosti. Ja sam na silu pročitao ove dvije knjige, za ljubav uredniku, što mi je dao, da o njima napišem par riječi. Neka i on ne zamjeri, što sam više iznosio do sada umjetničke pogreške nego li moralne. Napokon ja nijesam učitelj ni filozofije ni moralke, već nešto se bavim knjigom i to lijepom knjigom (katkada i nelijepom, kao ovog puta), a i Hrvatska je straža namjenjena i — književnosti! Dakle o idejnoj strani! Što nam je hotio Bego da kaže? «U očekivanju», kano, da je htio naslikati sliku moralnog i materijalnog rasuća na-

šeg naroda. Dobra ideja, ali slabo razvijena. Fini kararski mramor pod dlijetom loša kipara. I u najjačim je momentima umjetnina bez — dojma! Invalid pod raspelom, ali i misli i čuvstva nikakova. Prije oprost, onda osveta. Da je to pravome umjetniku, on bi nam pokazao svu veličinu, ljepotu, uzvišenost oprosta, a ovdje je sve blijedo, mrtvo, banalno. Šta više i — frivolno i neukusno. Ivan invalid gledajući Raspetoga ovako misli: «Kakvo je danas vrijeme, jedva bi te s tim ranama primili u bolnicu! Najviše, da bi te zadržali nekoliko dana na povijalištu nedaleko od bojišta i to je sve!» Ali je to duhovito! Liberalni «Književni Jug» primjećuje ovoj «šali», da je «iz kasarne!» Nuzgredice ću spomenuti, da u Bega, odvjetnika, nema ni zrno zdravog, vedrog humora. Drven je «vic», kada se rugaju grbavcu, da ga neće u vojsku, jer misle, e je nabio grbu buntovnim spisima! Poškakljı me! rekao bi pok. Matoš.

Čudnovato mi je, što se Bego najviše bavi seksualnim problemom! Zar je to jedini problem? Čitaj mu prve novele, što su izašle u nakladi društva hrv. književnika, čitaj one «Matice Hrvatske», čitaj «U očekivanju». Ne bi rekao čovjek, da išta na svijetu opstoji osim ženske suknje! Pa još na ovaj način! Svekar napastuje svoju nevjestu, a ona djevera! Ivan se ne ćuti povrijeđen tim, otupio je, on još zove svoju ženu dobrom, koja nigda zla nije ni bila, a ona se zabavlja s podčasnicima ostavivši njega. Što je glad, što je ropstvo naše, što je prolita krv, što je kataklizma cijele kulture, tim se ne treba baviti — dosta je ovim gnjusobama. Poznam težaka, poznam ga bolje od gosp. M. Bega, al ću otvoreno reći: naš čovjek, nije ovakav! Naše majke, naše sestre, nevjeste nisu onakve! One su gladne, one su sirote! Naći će se, da su i žene i djevojke zaboravile svoju čast, ali to su većinom gradske ptice, dok su seljanke uzele ralo i motiku, te su trudom i mukom spasile od rasula svoje ognjište. Što je iznimaka, te potvrđuju pravilo. Govorim o gladnoj, ubogoj Dalmaciji.

Što je zadnje, sporedno, Bego je stavio kao prvo. Prije nam opišite strahote gladi, otimačinu našeg blaga, bez kojeg ne možemo orati, znoj naš ohladnjeli, satrapizam nekih činovnika u pravoj slici, tudu ruku nad nama, a onda tek ovo!

Mane su pišćeve stalne, on se ne će popraviti, jer je već zašao u godine, te nije mladić (premda su u njega mladići i oni, koji su davno prešli 30 god.!). On ne će naučiti jezika niti upoznati dušu ljudsku. «Novele» imaju iste pogreške kao i roman. «Prodavačica cvijeća» dosadna, bez ideje, blijeda slika, šablonski nacrtana.

«Jelica» ne kazuje ništa osobita. Dvoje se ljubi, drugi, pa treći staju na put toj ljubavi, propast djevojke i napokon smrt od sušice. Kad ne bismo dosada nikakve novele ni romana pročitali, možda, možda bi nas ova zanimala. Ali davno je umro pokojni Romanticizām et Co.

«Ošteta». I ovdje ljubav.

I sila uz to! Dvostruki preljub onda, a uz to cinizam do skrajnosti. Žena silovana ide dignuti s mužem od advokata novac kao oštetu a ne ćuti stida u obrazu, dok muža to izjeda!

«Dvije sestre» idu dalje. To je opis života jedne bludnice. Bećari radnici, sluškinja bivša a sad bludnica, te njezina još nevina sestra.

Bez sumnje dalo bi se napisati o tome dobru i potresnu novelu. Trebalo bi opisati tragičnu sudbinu naših seljaka, koji ostavljaju ralo i idu u tvornicu; nesreću seoskih djevojaka, koje traže komad kruha u tuđoj kući, te zlo svrše. To je tragika našeg uboštva, zapuštenosti, kojoj su opet drugi krivi. Trebalo je opisati Dalmatinca roba u svojoj kući! A što smo dobili iz pera Marina Bega? Trulost!

«Matica Hrvatska» izdala je novele. Gdje su njezine slavne tradicije?

Gosp. Branko Vodnik je nakladnik ovog romana. Mislio sam, da će on podići renomé hrvatskom romanu. Prevarih se. Glede g. Bega slažu se s ovim u glavnome i liberalni «Savremenik» i «Književni Jug». Znak je, da me ne vodi nikakova animoznost protiv pisca.

Rusticus.

Književnost

Iko Smutnjak ulan.

Tu je pripovijest napisala poznata njemačka spisateljica, barunica En-Handel-Mazzetti. Spisateljica je daleko poznata kao katolička umjetnica lijepe knjige. O njezinom je jednom djelu pisao švicarski prof. i kritičar Decurtin, da je dosegla Manzonia (Promessi sposi). Zaista estetički naobražen čitalac uživa u njezinim djelima već poradi same umjetnosti. Nu ona znade spojiti i vjerski problem, kao Manzoni. U ovoj pripovijesti I. Smutnjak je Rusin; za ovog je rata kao mladić dobio rane, te trpi u linačkoj bolnici; silno trpi. Spisateljica ga posjećuje, opisuje njegovu okolinu, živim, neizbrisivim bojama. Sve je tu živo; nije to obična sentimentalna pripovijest. Treba je samo uzeti u ruke.

Sretnu je misao začela Marijina kongregacija učiteljica u Zagrebu, što je ovo djelo prevela. Jednako je i plemenito, što je osnovala novu kat. knjižnicu «Za vjeru i dom», da nam podade lijepih domaćih i stranih djela, posebnu za ženski svijet. To nam treba, jer se danas mnogo čita. Očekujemo stoga što skoriji nastavak ove knjižice.

Vzori in boji.

Slomšek je govorio: sveta vera je luč, materina beseda pa ključ do prave omike. Za ovim je idealom hlepio i Ivan, glavni junak one debele knjige, od svog prvog gimn. razreda u Ljubljani g. 1879., pak dalje. Sada je on profesor. Tu su njegova pisma, koja opisuju gimnazijski život. Djelo je dakle u prvom redu namijenjeno srednjoškolskoj omladini. Tu su prikazani veseli i tužni učenički dani. Sve je izvanredno zanimivo.

Kot solnčni žarki so uzori,
ki grejejo nam mrzli svet,
budé, rodé pri cvetu cvet.

Ako ikada, danas nam treba idealizma. I taj se primą najrađe omladine. Njoj stoga toplo preporučam «Vzori in boji». *dr. A.*

Mrtva ljubav.

Opet je knjižara M. Kelović stupio pred nas novim romanom pod gornjim naslovom. Auktor je Leo Balet. Ovo je deveta sveska Kelovićeve Svjetske knjižnice.

Što nam opisuje taj roman? — Chef Cecile je odlučio iza dovršene

srednje škole da stupi u svećenički stališ. Nu preko praznika vrze se oko njega njegova rodica Ana. Ona hoće po što po to da ga predobije za se. Velike je zamke rasplela na sve strane. Gotovo da se on iznevjeri svojoj odluci, ali je odbija. Ona? Poludi. On se vraća u Rolduc k svome profesoru i svećeniku Beunemannu.

Roman je realističan. Umjetnički nije dotjeran svestrano, i ako ima ulomaka lijepih. Radnja je razvlačena. Ana je dosljedna, nije tako Chef, pak ne shvaćam, da on ipak izlazi kao pobjednik u moralu. Nekoji se prizori gube previše u potankostima, n. p. ono iza prkosa za trpezom s ocem ili ono u cirkusu.

P. Silov.

Ljubice.

I opet procvjetaše Ljubice! Ovaj almanak evo izlazi po drugi put. Zahvaliti treba marnom radu učiteljskih pripravnica u samostanu milosrdnica u Zagrebu.

Almanak je velik (137 str.) i obilat. Ima preko 80 sastavaka.

Bogoljub Strižić raspravlja o Životu Kristovu u nama (u osjetnom, razumnom životu). Kl. Rubinsky obielodanjuje «Rabboni», biblijsku igru u 5 činova. To su dva najvažnija priloga. Dalje se nižu pjesme, kraće pripovijesti, opisi. U dopisima se zrcali život kongreganistică po raznim hrvatskim krajevima. Na kraju je nadodan pregled o radu «Danice» u Zagrebu, jer to društvo i izdaje ovaj Almanak.

Almanak od srca hvalim, jer je napredak tu od prve sveske. Još se više veselim, kad vidim, gdje se radi na kat. polju i odgaja za pozniju i širu javnost. Treba nam tako uzgojiti i ženska pera za katoličku publicistiku. *M.*

Za misionsku akciju.

Misijonski koledar 1918. nas upućuje u Misijonsku Zvezu u Ljubljani, kao uopće u misijonsko djelo med protestantima, skizmaticima i muhamedancima.

Djelo je vrlo zanimivo. Trebalo bi, da i Hrvati izdavaju takov koledar. To bi kod nas spadalo na Apoštolat sv. Ćirila i Metoda. Na uskrsni ponedjeljak je bio sastanak za misionsku akciju u Ljubljani. Referati će o tome izići u «Vzajemnosti». — *Die Mission in Festsaale.* (Grundsätzliche Darlegungen mit einer reichhaltigen Sammlung von Gedichten, Liedern, Schauspielen u. Programmen für ausserkirchliche Missionsfeiern. Von B. Arcus, S. I. (Freiburg 1917. Herder, 224 str. Cij. 4.50 Mk.). Došlo je doba kada treba da katolici što više porade za misije. Posebno ovo vrijedi za Balkan, na kojem je doslije uslijed upliva Rusije teška bila unija. Nu unaprijed će države na Balkanu biti bolje tlo za uniju. I tu smo mi hrvatski katolici i Slovenci pozvani, da privedemo svoju braću u krilo naše kat. crkve. Slovenci imaju i svoje sjemenište za misionarke. Nu za ovo djelo, djelo uvjerenja, treba dobiti što šire krugove. To ćemo postići misionskim svečanostima. Kako se te obavlja, naći ćemo u Arcusovoj knjizi. Tu je klasičnih pjesama, dramatičnih prizora, popis kazališnih komada. Za kat. društva će izvrsno doći, ako te preuredi Apoštolat sv. Ćirila i Metoda na hrv. jeziku. *P.*

Iz pedagogije.

Lexikon der Pädagogik. Izišla je i peta sveska ovog velikog djela, što ga izdaje E. M. Roloff. (Cij. ovoj svesci 16 m.) kod Herdera u Freiburgu.

Ovoj zadnjoj je svesci nadodano i kazalo imena i stvari. Silno je tu blago u kome je sudjelovalo do 265 suradnika. I ti su suradnici poznati pisci na polju teoretske i praktične pedagogike i didaktike. Važno je djelo posebno stoga, jer je pisano u katol. duhu. — *Erziehung u. Selbsterziehung.* Hauptgerichtspunkte für Eltern u. Lehrer, Seelsorger u. Jugendpfleger (str. VIII. i 392. Schulthess et Co. Zürich). Mnogo se piše o toj knjigi poznatog pedagoga F. W. Foerstera. Kada pročitaš to djelo, vidiš puninu znanja; citira on sv. oce, skolastičnu filozofiju; ne prezire on poput tolikih modernih staro znanje i iskustvo, nego to u lijepom obliku iznosi na javu. Ta raspravlja o odgoju volje, socijalnom i političkom odgoju, iskrenosti, seksualnoj pedagogiji, posluhu, slobodi. On apelira na odgojiteljevu osobu, njegovu savjest. I sve je Foerster tako harmonično i zanimivo prikazao, da se čita kao roman.

Synopsis theologiae dogmaticae specialis.

Auctore Dre. A. Šanda, in seminario litomericensi theologiae professore. Volumen primum, de Deo uno, de Deo trino, de Deo creatore, de Gratia habituali, de Virtutibus infusis, de Gratia actuali. Friburgi Brisgoviae MCMXVI. B. Herder. 8.° str. 384. Cijena M. 5.60.

Šandino djelo ima mnoge prednosti, što ih uzalud tražimo kod mnogih drugih dogmatskih kompendijuma. Glavna prednost sastoji mu u tome što tumači dogmatske pojmove filozofijom. Tim diže dogmatiku visoko nad katekizam, a u drugu ruku pruža čitatelju dokaze za negativno dokazivanje objavljenih tajna i za pobijanje protivničkih sofizama. Vrlo je dobro učinio autor, što je u predgovoru naveo «Compendium historiae dogmaticae» i «Brevis bibliographia dogmatum», jer je tim pobudio u čitatelju veće zanimanje za predmet, što ga obrađuje, i nemalo razjasnio sadržinu pojedinih traktata. Konačno kao treću prednost Šandina kompendijuma moramo navesti, što se obazire i na najnovije, modernističke zablude.

Pored navedenih prednosti usudio bih se izraziti sumnju, da li je podesno obrađivati traktat «de Gratia habituali» prije traktata «de Gratia actuali». Iz vlastite mi je naime prakse poznato, da tumačenje aktualne milosti pripravlja put pojmu o posvetnoj milosti. Isto tako ne bih tumačio pojam milosti prije nego sam protumačio pad i otkup roda ljudskoga, jer ove dvije istine sačinjavaju središte, oko koga se kreće ne samo specijalna dogmatika, već i cjelokupna povijest roda ljudskoga. Bez sumnje potrebno je, da slušatelji teologije znaju, koje su objavljene istine proglašene formalnim dogmatima; ali ne manje potrebno je također, da znadu cenzurirati i važnija teološka mnijenja pogotovo ona, koja imadu dodirnih točaka s projanim znanostima. Pogotovo nužno je, da znadu razlikovati argumenta apodictica a probabilibus. Toga radi bio bih naveo u glavi II. cenzuru za naše stanovište, a zatim bio bih cenzurom označio razliku među Darwinovom, dotično Haeckelovom i Mivartovom teorijom evolucije s obzirom na objavljene istine. Nadalje bio bih naveo kod dokazivanja Božje opstojnosti, koje dokaze smatraju svi auktori apodiktičkima, a o kojima neki sumnjaju; kao što je dokaz ex possibilibus et conscientia. U pitanju o predestinaciji bio bi se morao autor obazreti i na mnijenje ante praevisa merita in ordine futuribilium. Tim više, što je ovo mnijenje tertius gaudens u opreci među Suarezom i Vasquezom. Konačno bi bilo poželjno, da je autor upoznao čitatelja malko izbližega i sa zabludom istočnjaka glede izlaženja Duha sv. i da mu je razvio dotični dogmatsko-filozofski dokaz na osnovu principa Sv. Anzelma: omnia (in divinis) esse unum, ubi non obviat relationis oppositio.

U ostalom Šandino djelo možemo samo toplo preporučiti i to osobito s obzirom na njegovu filozofsku podlogu. Vrlo bi dobro bilo, kad bi se Šandina specijalka — iza što bude doštampan II. dio — uvela u sva ona sjemeništa, u kojima se ne obraduje filozofija napose prije teologije, pogotovo u ona, gdje se doslije rabio Hurterov kompendium kao učevna knjiga. Usporedimo li Šandu s Hurterom, tad izbijaju na javu još i mnoge druge njegove prednosti. O ovome uvjerit će se svatko, tko usporedi u jednome i drugome auktoru dokaze za opstojnost Božju; odsjek «de intelectu Divino» i «de relationibus relate ad «Trinitatem personarum»; traktat «de Virtutibus infusis» i uopće sva prijeporna pitanja među katoličkim teolozima. U navedenim točkama Hurter je kratak, zbijen i nerazumljiv, a mnoge obrađuje samo mimogrece tako, da profesor mora ove partije slušateljima ex professo diktirati, čime gubi mnogo vremena. Kod Šande naprotiv nalazimo temeljito tumačenje ovih partija, koje isključuje diktiranje, a profesoru ostaje dosta vremena, da štošta doda i upotpuni. U prijepornim pitanjima pokazuje Šanda veliku nepristranost. Razlaže razna mnijenja, pokazujući njihove dokaze i eventualne poteškoće. Uvijek se odlučuje za jedno mnijenje. Hurter naprotiv tumači ponajviše ono mnijenje, uz koje sam pristaje, a preko protivničkih mnijenja znade katkada prijeći i poruglji vim smijehom. Ukratko, što dobra imade Hurter nalazimo i kod Šande u većoj mjeri. Stoga se Šandino djelo kao učevna knjiga preporuča samo po sebi.

A ne će škoditi ni svećenicima u pastvi, da im postanu jasnije mnoge tamne Hurterove partije.

Dr. Matija Pacher.

Kat. časopisi 1918.

Prosvjeta.

Broj 1. — Od Ilirstva do Jugoslavenstva. Sinoptički pregled (K. Šegvić). — Sin. Drama u 5 činova. (F. Rožić). — Benedetto Croce (I. Delalle). — M. Ružička Strozzi. (F. Rožić). — J. Milaković: Sestri. — Zorka. Novela. — Pjesme. A. B. Šimić. — Pjesme. A. Kraljević. — Pjesme. S. Crnjević. — Sunčana kuća. (T. Thanhoffer). — Sadanje stanje nar. pjesme (V. Blažinčić). — Kad srna umire (K. Blagaić). — Vincimus. (F. Rožić). — Književnost. — Umj. prilozi. — Br. 2. Ljudi naših dana. Esej o hrv. romanu (Lj. Maraković). — Spiritus procellarum. Roman. (Narcis Jenko). — Od Ilir. do Jugos. (K. Šegvić). — Sjeni P. Preradovića (N. Ostojić). — Begunci (K. Meško). — Drobne prilike (I. Pregelj). — Pjesme Gj. Arnolda. — Krist i Antikrist (T. Dravski). — Sin Drama (F. Rožić). — J. Benac, Pjesme. — Zorka. — Keltska renesansa (I. Delalea). — Književnost. — Umj. prilozi.

Cas.

Sv. 1-2. Dostojevski o pravoslavju in katoličanstvu (Dr. F. Grivec). — Večni krogotok v vsemiru (Dr. A. Prešeren). — Zmujeni trenutki v življenju slovanskih narodov (Dr. J. Srebrnič). — Novoidealizem češke filosofije (Dr. J. Kratochvil). — Nacionalizem in njegova kazen (Dr. A. Pavlica). — Filozofija vojske (Dr. A. Ušeničnik). — «Zmisel smrti» (A. Kopitar). — «Deveta dežela» (I. Dornik). — Obzornik.

Dom in svet.

Sv. 1-2. Slike brez okvira (F. S. Finžgar). — Med «Glasnikom» in «Zvonom» (dr. I. Grafenauer). — Hudodelec Janez (I. Cankar). — O umetniških slogih. (J. Mantuani). — Ivančkov dan (dr. I. Šorli). — Pogovor s psom (I. Dornik). — O umjetnosti, posebno glasbeni (M. Kogoj). — Sitnosti (J. Plot). — Zadnji upornik (I. Pregelj). — Pesmi. — Književnost. — Glazba. — To in ono. — Drobiž. — Naše slike.

Historisch-polit. Blätter.

Sv. 1. Neujahr 1918. — Rekatholisierungsbestrebungen gegenüber den Universitäten Würzburg und München unter der Regierung König Ludwigs I. Von Anton Döberl. — Dr. Felix Clausen, der schweizerische Bundesrichter. Von Gabriel Meier, Einsiedeln. — Die Weichenstellung in der Mystik, von Emil Dimmler. — Organisationsfragen in Frankreich. — Vor einem Jahr und heute. — Brief aus Holland.

Svez. 2. — Eigentum, Arbeit und Zins. — Rekatholisierungsbestrebungen gegenüber der Universitäten Würzburg und München unter der Regierung König Ludwigs I. (Schluss) Von Anton Döberl. — Prof. Daniel Mitterstille. Ein Gedenkblatt für den ersten Amerikanisten in Oesterreich. Von Dr. Johan Ranftl, Graz. — Die Kapitulationen und die deutsch-türkischen Verträge. Von Rechtsanwalt Dr. Otto Hipp. — Böhmische Fragen. — Druck nach links oder gegen links? — Hyacinth Holland †.

Sv. 3. — Der christliche Orient und die Katholiken deutscher Zunge. Von Anton Baumstark. — Zur See nach Nauplia. Von Suebimontanus (Rottweil a. N.) IV. Aegina. Methana. — Glaubensbekenntnis eines modernen Künstlers. Von Prof. Dr. Stölze. — Böhmische Fragen (Schluss). — Die Friedensverhandlungen mit Russland. — Ein bayerischer Delegierter bei den Fridensverhandlungen in Brest-Litowsk. — Die Gründung der Münchner Hofbibliothek durch Albrecht V. und Johann Jakob Fugger. — Kürzere Besprechung. Dr. Johannes B. Kissling, Der deutsche Protestantismus 1817-1917.

Sv. 4. — Egoismus und Wucher. — Der christliche Orient und die Katholiken deutscher Zunge. (Forsetzung). Von Anton Baumstark. — Wie dem Protestantismus Aufklärung über den Katholizismus nottut und gegeben werden soll. Von Johannes Hönig, Dr. phil. — Die Gründung eines katholischen Liebeswerkes für die gefährdete Jugend in der Kulturkampfzeit — Vor grossen Entscheidungen. — Brest-Litowsk. (Siegfriede, Verzichtfriede oder Verständigungsfriede?) — Neuere Literatur zur Geschichte des Kardinals Reisach. Von Stadtpfarrer Dr. Götz Ingolstadt.

Stimmen der Zeit.

Sv. 1. — Vergleichende Religiongeschichte und unveergleichliches Christentum. (R. v. Nostitz-Rieneck). — Die jüngste Geschichte der neuesten deutschen Philosophie. (B. Jansen). — Trotzköpfe. (J. Bessmer). — Eine neue Intelligenzprüfung der buchstabierenden Hunde. (E. Wasmann). — Lamennais über den religionslosen Staat. (D. Wolfinger). — Besprechungen: Kirchengeschichte. — Philosophie. — Kriegspoesie und Friedensklänge. — Umschau: Ein kostbarer Fund. (P. v. Chastonay). — Bestrebungen des Tages zum Schutze des Kindes. (C. Noppel). — Das Stuttgarter Auslandsmuseum und die deutschen Katholiken. (H. Sierp). — «Das Gericht am Hause Gottes»». (M. Reichmann). — Sv. 2. — Das Ende des Duells in Oesterreich. (M. Reichmann). — Deutsche Pentateuchforschung u. Altertumskunde in den letzten 40. Jahren(A. Bea). — Sinn u. Schicksalsformel der Vererbung. (H. Muckermann). — Neue Aufschlüsse über den Liber Diurnus, das Vorlagenbuch der mittelalterl. Papstkanzlei (W. M. Peitz). — Des Abtes Garcia Cisneros Geistliches Uebungsbuch. (P. v. Castonay). — Max Liebermann u. Max Klinger. (J. Kreitmaier). — Uebersicht. Neuere Darstellungen der psychol. Gefühlslehre (J. Fröbes). — Besprechungen. Umschau. — Sv. 3.: mögensabgabe. (H. A. Krose). — Neue Wege in der Pentateuchforschung. (A. Bea). — Die Freiheit der Bühnenkunst. (J. Overmans). — Uebersicht. Geopolitik. (R. v. Nostitz-Rienek) — Besprechungen: Dogmengeschichte. — Kirchengeschichte. — Pädagogik. — Literaturgeschichte. — Umschau.

Der Katholik.

Sv. 1. Das neue kirchliche Rechtsbuch. (Dr. F. Stock). — Das neue Testament. (Dr. E. Nagl). — Dr. Martin Luther als deutscher Schriftsteller. (Dr. V. Kehrein). — Eine beachtenswerte protest. Stimme zum Reformationsjubileum. (Dr. J. Becker). — Kirchl. Zeitfragen. (Dr. J. Selbst). — Literatur. — Sv. 2.: Das neue kirchliche Rechtsbuch. (Dr. F. Stock). — Eulogius Schneider. (P. K. Eubel). — Die Leidensuhr eines Strassburger Franciskaners aus dem 15. Jahrhundert. (P. L. Oliger). — Kriminalität, Jahreszeit u. Kirche. (J. Ambos). — Aus dem heimatlich. Missionsleben. (M. Grösser). — Die Anrede Gal. 2, 5. u. die exeget. Fologerungen. (Dr. V. Weber). — Die Schrift des hl. Irenäus «zum Erweis d. apostol. Verkündigung». — Literatur.

Theol. u. Glaube.

Sv. 1-2.: Krieg u. Christentum. (Dr. J. Pohle). — Das neue Gesetzbuch der kath. Kirche. (Dr. J. Linneborn). — Vereinigungen der Gläubigen nach dem neuen Codex J. Canonici. (Dr. Timotheus). — Zur Zeitphilosophie. (Dr. J. Feldmann). — Kleine Beiträge. — Erlasse u. Entscheidungen. — Aus der Theologie der Gegenwart. — Umschau in Welt u. Kirche. — Liter. Anzeiger.

Hochland.

Sv. 2.: Vom kulturellen Wiederaufbau Europas. (Dr. M. Scheler). — Seele u. Zukunft. (Dr. H. Platz). — Mari Madlen. (L. Weismantel). — Das Problem der Revolution. (Dr. I. Seipel). — Friedrich Wilhelm IV. u. die

grossen Entscheidungen der deutschen Politik. (Dr. M. Fischer). — Kleine Bausteine. — Kritik. — Rundschau. — Sv. 3.: Konst. Frantz. (Dr. K. Heldmann). — Mari Madlen. — Peter Hiller Persönlichkeit. (F. Coar). — Vom kulturellen Wiederaufbau Europas. (Dr. M. Scheller). — Eindrucke aus Kiew. (J. G. Herzog zu Sachsen). — Kritik. — Rundschau.

Zeitschrift für kath. Theologie.

Sv. 1. — Grundsätzliches über Mystik aus Theologie u. Philosophie. (L. Lercher. — Textkritische u. exeget. Studie zum Canticum Esechiae, Is. 38. 9-20. (J. Linder). — Geschictliches über die drei Messen am Allerseelentag. (C. A. Kneller). — Die Fundementaltheologie der russischen Apologeten Svetlov. (S. Tyszkiewicz). — Literaturberichte. — Analekten.

Der Gral.

3-4 sv. — Du müst'es dreimal sagen! (R. Kralik). — Fragmente (H. M. Mitterbacher). — Die Braut des Geächteten (M. Buol). — Entwicklung der modernen Lyrik (Dr. F. Fassbinder). — Die Psalmen u. Cantica (R Kralik). — Der Verband zur Förderung deutscher Theaterkultur (Dr. J. Eckardt). — Hau. u. Bausteine.

BILJEŠKE

Katoličko ćudoredje.

«Gdje katolička načela u svoj jakosti postanu ravnalom života, tu se razvije ćudoredna visina, koju sigurno nemože nadvisiti etička kultura». Tako piše Rademacher u Thimmeovoj knjizi «Vom inneren Frieden», str. 98.

Kant hoće, da ćudoredno djelujemo radi same ćudorednosti i bez obzira na nagradu (jer da je to egoizam, koji se ne može spojiti s pojmom ćudorednosti). Nu onda se mora zanijekati ćudorednost velikoj masi i uopće sumnjati, jeli ima zaista ćudorednih čina. Willmann zgodno uz to opaža (Geschichte des Idealismus, III, str. 502), da taj Kantov moral ipak svršava u obožavanju svog Ja, transcendentalno dakako.

Dvije važne statistične opaske.

«Kirchliches Handbuch für das kath. Deutschland», svezak VI, str. 447 nosi za g. 1915. posebnu statističnu tablicu, iz koje se vide dvije važne stvari: 1. Većina je djece, rodene u Njemačkoj iz mješovitih brakova, izgubljena za katoličku crkvu. 2. Poprječno je u Njemačkoj primanje sv. pričesti g. 1915. bilo na svakog katolika (u godini) 9, 7. (dosljedno 13, ako se odbije ¼ katoličke djece, koja nijesu dorasla za sv. pričest).

Kako je u tom pogledu u hrvatskim zemljama?

Ljudevit Veuillot i Pio IX.

Za vrijeme koncila vatikanskoga potuži se neki franc. liberalan biskup Piu IX. radi Veuillot-ove nemilosne polemike. «Ama moj gospodine», odgovori Papa, «zašto se tužite? Baš u tome i stoji boj. Vi napadate Veuillot-a i njegov list iz svih sila; on se diže na obranu, te nije potreba da vam rečem, da se u boju obično udarci dijele».

«Dobro», odgovori biskup. «Ali može li mu Vaša Svetost zabraniti, da biskupe ne napada».

«Ako želite, da vas Veuillot ne napada», uzvrati mirno Papa, «tada se držite mene. Veuillot ne napada ni mene ni moje prijatelje, to je vama dobro poznato».

Profesor Paulsen o latinskom jeziku.

Kako se u južnim i zapadnim stranama naše domovine svugdje susreću tragovi rimskih gradevina, tako isto tko lista našu povjesnicu nalazi tragove i upliv rimskih ustanova: crkva i država, religija i pravo, sve poka-

zuje na Rim. Činjenica je ta, da je latinski sve do jučer bio jezik povjesničkoga života u zapadnim zemljama. Zagonetnim se čini, da li se u opće može bez latinskoga postići naobrazba u znanstvenim naukama. Sigurno je to, da povjesničar, koji mora ići k izvoru povjesti, i pravnik, čija nauka počimlje sa corpus iuris, bogoslov, jezikoslovac, da svi ovi ne mogu biti bez latinskoga. Ne samo ovima, nego i ljudima što zastupaju odlična mjesta, potreban je latinski: kao časniku, političaru, tehniku, gradevniku. Dapače i oni, koji su u trgovini i industriji, više puta dolaze u doticaj sa latinskim knjigama ili njihovim citatima, sa ljudima što čitaju ili prigodno citiraju latinski. Te ako ne će s drugih razloga latinski učiti, imali bi barem radi društvenih prilika. Ista potreba društva, koja nagoni gospode viših krugova na učenje francuskog, sili i muškarce u svim većim položajima, da znadu latinski. Na mnogo veću potenciju raste nužda latinskoga za onoga, koji hoće da stupi na universu. Pa radilo se po konferencijama i preko ministra, da se jednoga studenta ili kandidata pripusti bez latinskoga, ipak nikakva sila ovoga svijeta ne će učiniti, kako stvari danas stoje, da mu latinski ne će biti potrebit. — Tako Paulsen.

Uzor — liječnik.

Isusovac misijonar teško je obolio na vratu. Liječnici ga upoziše, da ga može operirati samo Dr. Kocher u Bernu (Švicarska), premda će ostati nijem. Misijonar dode pred ovog švicarskog profesora. Dr. Kocher izvede operaciju tako dobro, da je misijonar zadržao čak i glas do neke jakosti. Ozdravljeni redovnik upita, što ima da plati, nu dobi odgovor: «Dobri oče, Vi toliko činite za Božju čast i dobro čovječanstva, da bih se morao sramiti, ako bih što od Vas uzeo.

Ko je Dr. Kocher?

G. 1912. je u Bernu on svečano proslavio svoju 40. godišnjicu profesure na onom sveučilištu. (Umro je 27. jula 1917). On je najveći kirurg svih vremena. U sveuč. auli zahvali on pred učesnicima (tih je bilo odasvuda; on je odgojio generacije kirurgâ) Bogu, «koji ga je pomagao». Taj učenjak nije smatrao ljudsko tijelo mašinom ili komadom mesa, nego čudnim Božjim djelom.

Kazalište.

U Njemačkoj postoji Savez njem. kazališnih spisatelja. Tajnik je tog saveza Arthur *Dinter*. On je nedavno objelodanio spis «Weltkrieg und Schaubühne». I on kao osoba vrlo upućena tu piše: «Rat je danas tu. I koje se pjesnike danas prikazuje? Schnitzler, Stenheim, Wedekind, Blumenthal, Kadelburg, Fulda, Rappaport (a od toga jedan odio sjajno cvjeta u Italiji pod gromovitim imenom Gabriele d'Annunzio) i kako se sve zovu ovi pjesnici kaosa, koji nemaju u svojim žilama ni kapi *njemačke krvi*». Zatim se obara na svu ovakovu umjetnost.

Što da kažemo mi o hrvatskim kazalištima? Ako Njemci priznavaju da su zašli upogled ideja u kaos, to još više moraju Hrvati kazati. Nu u nas se na to niko ne odvažuje, jer nam je ušlo u krv da prekuhavamo ideje, koje su u stranom svijetu davno izgubile svaki čar; prekuhavaju ih naši hrvatski intendanti, jer su te ideje kozmopolitske i pri tome nekršćanske — a to je — *moda*. I ti ljudi misle, da je bolje ako nestane sela nego li u selu moderne mode! Žalosno.

Psihologija ratišta.

O tome piše Dr. Hans Peters, sveučilišni profesor (Frankfurt), u «Zeitschrift für Politik» u glavnome ovako: Udari granata u čete, te ih mnogo rani i ubije. Nastane odmah reakcija i to kod pojedinca različito, mučaljivi strah, kričanje, plač, smijeh, a iza nekoliko časaka sve muči. Individualno se čuvstvo mijenja. To je proces, kome se novajlija sve više podvrgava. Podloga je svih individualnih doživljaja čuvstvo zajednice, koje izvire iz aktiviteta, a ovaj je aktivitet borba. Osobtio je obilježje tog aktiviteta, da vojnici žive u «sadašnjosti»; na ratištu iščezava prošlost i budućnost. I sadašnjost je — uništenje neprijatelja. To je cilj. «Uzrok» ili «povod» borbe ne poznaje vojnik na ratištu, pa zato tu i nema prave mržnje.

I dr. Erich Evert raspravlja o psihologiji vojnika na ratištu: Vojnik je tu svijestan ne samo da gleda izvana povjest svijeta, nego da je stvara. Zato na ratištu pokazuje više nego li u doba mira vlastitu samostalnost u provadanju postavljenog cilja. Na bol se ne misli, nego na djelovanje. Najteže je četama dugo u vatri ostati pasivni. Čuvstvo je o pobjedivanju kod vojske vrlo važno, n. p. Rusi teško ostavljaju šančeve pri pucanju, ali brzo bježe pri pojavi protivnika tik šančeva. Ne čine to oni, jer se više boje bajonete nego li taneta, nego jer njihovi živci ne mogu da podnesu preveliku blizinu protivnika. Uopće svak rade napada nego li da u šancu dočeka tudu navalu. — Uska zajednica, u kojoj se sve čini i podnosi, oblakšava i najteže stvari na ratištu. Vojnik se tješi, da ni drugome nije drukčije u istom slučaju. Pojedinac iščezava u masi, ali i sviješću da sudjeluje u ukupnoj vrijednosti cjeline.

Neo-kršćanstvo dekadenata u Rusiji.

Na čelu je tih dekadenata romancijer Merežkovskij, poznat i Hrvatima po prevodima (usp. Hrv. Stražu, sv. 1, 1918). Što uče dekadenti? Ruski ortodoksni svećenik i profesor na sveučilištu u Kievu, Dr. Pavao Svetlov je najbolji ruski apologeta (usp. Zetschrift für kath. Theologie, 1916. str. 411). On nam kaže u svom djelu «Kristianskoje vjeroučenje v apologetičeskom izloženii» (str. 234), da je ruski dekandetizam «kaotička mješavina starog montanizma, nikolaitizma, kainitizma, neitzscheanizma, hegelianizma, simbolizma, mističnog modernizma, starog poganstva i modnog individualizma». Ti dekadenti tvrde, da kršćanstvo ne odgovara više «modernoj vjerskoj svijesti.» Crkvu Kristovu hoće da nadomjeste s crkvom sv. Duha. Dokazuju potrebu nove vjere iz protucrkvenog nezadovoljstva; upadno simpatiziraju s modernistima. Karakteristična je kod neokršćana odvratnost protiv redovništva Ništa neće da čuju o prevlasti duha nad tijelom, neba nad zemljom. Ideal im je svetosti u sudjelovanju sa socijalističkom revolucijom. Re-

doviti su prigovori neokršćana upereni protiv vanjštine i nuzgrednosti u crkvi, ne bitnosti. Nezadovoljstvo nije znak, da će crkva propasti.

Anomizani u Rusiji.

Ruski anomiste vide u Bogu samo slabost, ljubav bez sadržaja; pravednost božju zaboravljaju; o križu Isusovu neće da čuju. — Anomizam, kako nam ga prikazuju ruski pripovijedači, nije drugo nego panteistički sentimentalizam. Za raširenje je tendencije po Rusiji mnogo doprinio Schleiermacher (mnogi su ruski skizm. svećenici slušali njegova predavanja) i još više Tolstoj. Ovi su anomiste srodni sa nekadašnjim gnosticima. Plod je to bezvjerja, egoizma, zapuštanje kršć. morala s temeljnim načelom pravednosti. «Istina postoji ljubav spram ljubavi, ali se ljubav k ljudima ne vidi; nervoznom sentimentalnošću hoće da nadoknade ljubav, pak zato bez smisla opetuju riječ *ljubav* i *ljubiti*, predbacuje anomistima ruski spisatelj i apologeta Svetlov. (Kristianskoje vjeroučenie v apologetičeskom isloženii (str. 274).

Preporučamo našim čitateljima, osobito mladim, neka potraže anomizam kod ruskih pripovjedača, koje sada izdavaju tolike hrvatske biblioteke. Rado ćemo objelodaniti te kratke priloge.

Günther i žrtva.

A. Günther je bio svršio pravo i filosofiju na sveučilištu. Bl. Klement M. Hofbauer predobi ga u Beču opet za vjeru. Tuj je zaređen za svećenika. Živio je vrlo skromno, kao upravitelj crkve sv. Ruprehtt (Beč I.). Bavio se je svojom filosofijom. Od g. 1848. je s E. Veithom izdavao godišnjak «Lydia». Representant je spekulativnog katolicizma i pripadao je krugu katoličkih romantika. U nakani, da pobjedi Hegelov panteizam, zaluta u tome, da je hotio najveća vjerska otjstva da prikaže kao razumu spoznajna. U Rimu su 5 godina proučavali Güntherove spise i napokon osudili, Što na to Günther? Odmah se pokori ponizan filosof s riječima: «Svaki čovjek ima svog Isaka, čiju žrtvu od njega Bog traži; ja prikazujem Bogu za žrtvu svog Isaka».

Uredio: Dr. Ante Alfirević - Split. Tisk. umj. zavod „Miriam“, Rijeka.

Uredništvo je primilo:

Enrika Handel-Mazzetti, ***Ilko Smutnjak, ulan.*** Katolička knjižnica „Za vjeru i dom“. Izdaje literarna sekcija Marij. kongregacije učiteljica u Zagrebu, Palmotić. ulica 31. Knjiga I. Cij. Kr. 1.90.

Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil Jože Debevec (str, 415). Knjižica za mladino, 1. in 2. zvezek. Cijena brošir. 8.80 Kr., vez. 11 Kr.

L. Balet, ***Mrtva ljubav.*** Svjetska knjižnica, knj. 9. Naklada knjižare M. Kelović. Cij. Kr. 1.80.

Ljubice (Almanak). II. Izdala i uredila „Danica“, hrv. kat. literarno društvo učiteljskih pripravnica u samostanu sestara milosrdnica u Zagrebu. Cij. 3 Kr. (Zagreb, 1918).

Kod „Kuće dobre štampe“ mogu se dobiti ova starija godišta

„Hrvatske Straže“:

God.	VI. (1908.)	cijena K	**10.—**
God.	VIII. (1910.)	„ „	**10.—**
God.	IX. (1911.)	„ „	**10.—**
God.	XI. (1913.)	„ „	**10.—**
God.	XII. (1914.)	„ „	**10.—**
God.	XIII. (1915.)	„ „	**10.—**

Svako je godište lijepo uvezano!

Ostala godišta nijesu potpuna, pa se ne mogu dobiti.

SADRŽAJ

4. broja „Hrvatske Straže“.

Babilon modernih misli (P. Teofil Harapin) . . . . Str. 177
Prosvjetni zadaci lijepe umjetnosti (Dr. A. Mahnić) „ 190
Crkveni celibat u povjesti (Stražar s Jadrana) . . . „ 203
Upiti i odgovori . . . . . „ 214
Fiat lux! . . . . . „ 221
Književnost . . . . . „ 230
Bilješke . . . . . „ 237

Rukopisi se šalju na urednika **Dra Antu Alfirevića,** Split (Dalmacija).

Pretplata, reklamacije i sve, što se tiče uprave lista, šalje se na **„Kuću dobre štampe“** - Rijeka.

Cijena je „Hrv. Straži“ na godinu: **8 K;** đaci, pučki učitelji i članovi „Leonova društva“ plaćaju: **4 krune.**

Plativo i utuživo na Rijeci.